

Dette værk er downloadet fra Slægtsforskernes Bibliotek

Slægtsforskernes Bibliotek drives af foreningen Danske Slægtsforskere. Det er et specialbibliotek med værker, der er en del af vores fælles kulturarv, blandt andet omfattende slægts-, lokal- og personalhistorie.

Slægtsforskernes Bibliotek:
<http://bibliotek.dis-danmark.dk>

Foreningen Danske Slægtsforskere:
www.slaegtogdata.dk

Bemærk, at biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. Når det drejer sig om ældre værker, hvor ophavsretten er udløbet, kan du frit downloade og anvende PDF-filen.

Drejer det sig om værker, som er omfattet af ophavsret, skal du være opmærksom på, at PDF-filen kun er til rent personlig brug.

AARBOG

FOR HISTORISK SAMFUND
FOR SORØ AMT

1942.

ጥ Kommissiön hos Svegård's Boghandel,
Sorø.

AARBOG

FOR

HISTORISK SAMFUND
FOR SORØ AMT

XXX

1942

Redaktionsudvalget:

Overlærer *J. Heltoft*, Haslev.

Cand. mag. *Gunnar Knudsen*, Stednavneudvalget.

Adjunkt *Paul Kierkegaard*, Herlufsholm.

Henvendelse i Redaktionssager sker til *J. Heltoft*, Haslev.

KONGEVEJE

I SORØ AMT

Af

Fritz Jacobsen.

 „Dagligt Liv i Norden“ (3. Udg. B. I, S. 197) skriver Troels Lund, at det 16. Aarhundredes Krav til en Vej var, at det kunde ses, hvor Vejen gik, og at den skulde være bred nok til en Vogn, og at der ikke maatte være uovervindelige Hindringer paa den, f. Eks. Aaløb, hvis Vandstand umuliggjorde Færdslen. Et Møde mellem to Vogne var altsaa en Umulighed paa en saadan Vej — den ene maatte vige ud til Siden, over en eventuel Grøft. Vejenes Tilstand var elendig, og en Udbedring indskrænkede sig til, at Bønderne efter Befaling fyldte Jord i Hjulsporene og Kampesten i de største Huller. Der kunde i Sandhed tales om „onde Veje“, og en Rejse til Vogns var en Plage baade for Mennesker og Heste.

Baade Christian II og Christian III gjorde Forsøg paa at forbedre Vejevæsenet; men først under Frederik II skete der en mærkbar Udvikling, idet Kongen — af Hensyn til egen Bekvemmelighed —

lod anlægge flere udmærkede Veje efter den Tids Forhold, de saakaldte „Kongeveje“, et Arbejde, som hans Søn og Efterfølger, Christian IV, fortsatte.

Foruden „*Hærvejen*“, den ældgamle Vej fra Roskilde og vestpaa mod Storebælt, fandtes der „*Adelveje* eller *Alfarveje*, hvor alle frit kunde færdes; medens de nye Veje var forbeholdt Kongen og de Personer, han gav Tilladelse til at færdes paa dem, og denne Tilladelse var saa vanskelig at opnaa, at selv fremmede Ministre, der rejste her i Landet, ikke kunde faa den. Om Vinteren i Frostvej eller om Sommeren, naar Vejene var ganske tørre, var almindelig Færdsel dog tilladt („da de da behøffuer at vorde banet og giffuet“ [jævnet]) efter forudgaaende Bekendtgørelse fra Amtsbetjentene, som — naar det blev Tøvej — straks igen skulde lukke Porte og Bomme og forbyde al Kørsel. Fodgængere kunde vist uhindret færdes paa Kongevejene til hver en Tid; men i Forordningen af 1718 var der Forbud mod at drive med Kvæg paa Vejene. Dette Forbud ophævedes dog 1725, efter L. C. Poulsens Antagelse, muligvis af den Grund, at Byer, der laa i Fællesskab med deres Jorder, ofte laa i Nærheden af Kongevejene og derfor havde stor Fordel af at benytte dem.

Kongevejenes Bygning var saaledes, at de paa lave Strækninger gik oven paa Dæmninger (svage Spor heraf i Tjæreby Enge), der kunde være ret høje. En af Chr. IVs Bøsseskytter, Islænderen Jon Olafsson, beretter 1620 om Vejen fra København til Frederiksborg, at „den er opbygget som et Fortov og paa de fleste Steder saa høj som en velvoksen Mand og nogle Steder endnu højere“ (Clausen og Rist: Memoirer og Breve I 217). Om nogen af de

her omtalte Veje har gaaet paa saa høje Dæmninger kan ikke siges. En Prøvegravning i 1941 paa Gdr. Jens Andersens Mark i Vedbysønder (Matr. Nr. 5a), hvorover Kongevejen har gaaet, viste, at Vejen havde haft en Bredde af c. $5\frac{1}{2}$ m, og der fandtes et Lag af Sten, større eller mindre end en knyttet Haand. Der har ogsaa været anvendt Lag af Birkegrene under Stenene for Vandledningens Skyld. Hermann von Zesterflet fra Lybeck, der rejste her paa Sjælland i Aaret 1600, omtaler en *brolagt* Vej til Kongens Tjeneste fra Roskilde til Ringsted (Suhms nye Saml. III 97-104), og en Indberetning fra 1771 nævner, at Kongevejen fra „Postriderhuset“ Øst paa gennem Skovene var *brolagt*; men dette har dog vist ikke været Tilfældet med Vejen som Helhed; maaske har det kun været et Stenlag i Vejbanen. Paa begge Sider af Vejen var Grøfter, hvad endnu tydeligt kan ses i Kastrup Storskov.

Arbejdet med at anlægge Kongevejen blev paalagt Bønderne. Zesterflet skriver om Vejen, at den var anlagt „paa Undersaaternes Bekostning“, og Christian IV paabyder $24/11$ 1626 Bønderne i Roskilde Len at lave Kongen en Vej mellem Harrested (Haraldsted) og Roskilde — saa godt som muligt. I 1621 havde han befalet, at Kronens Bønder skulde lave Vejen fra Antvorskov til Korsør, „eftersom de bekvemt kunne overkomme det.“ Det har nok sjældent været „bekvemt“ for Bønderne med den Byrde, der ved Kongevejenes Bygning og senere Vedligeholdelse blev lagt paa deres Skuldre, hvor der var nok i Forvejen.

Der blev ydet *Erstatning* til de Bønder, over hvis Marker Vejen kom til at gaa. Den $28/11$ 1620 befaler

Chr. IV Lensmand Ernst Normand paa Antvorskov, at han paa Tinge skal lade udvælge 8 Mænd til at undersøge, hvor den planlagte Vej fra Antvorskov til Korsør bedst kan gaa, og hvor meget Bønderne skal afkortes i Landgilde for Tab af Mark- og Engjord. Af et kongeligt Brev fra ¹⁷/₁ 1621 ses, at Erstatningen blev fastsat til ialt 2 Pd. Korn (1 Pd. Korn = 32 Skpr.), der skulde fordeles paa forskellige Bønder i Forhold til deres Tab.

Kongevejen fra Ringsted til Antvorskov har rimeligvis været færdig 1584 eller 1585, da Frederik IIs Forbud mod Færdsel paa den er datereret ²⁵/₂ 1585. I et aabent Brev af ¹⁵/₁₁ 1596 er der Forbud mod at færdes paa den nye Vej mellem *Ringsted Kloster* og Antvorskov. Som tidligere meddelt skriver Zesterflet om en Vej til Kongens Brug fra Roskilde til Ringsted, og paa Johs. Meiers Specialkort over Sorøegnen (fra 1640-erne) vises en Vej, „via regis“ (Kongens Vej), fra Ringsted gennem Lavningen mellem Bringstrup og Sigersted, videre mellem Mørup og Fjenneslev, lige nord for Slaglille, sønden om Tuel Sø og Vest paa over Kongebroen.

Disse Oplysninger synes absolut at tyde paa, at der har gaaet en Kongevej fra Roskilde til Ringsted og en fra Ringsted til Sorø (og videre til Antvorskov); men andre Oplysninger fortæller om en Kongevej *uden om* Ringsted.

I et Kongebrev (¹⁶/₁₁ 1622) til Lensmændene Axel Urne (Ringsted Kloster) og til Ernst Normand (Antvorskov) samt til M. Hans Steffensen (Sorø Kloster) paabydes det at optage alle Fjælene af Broerne paa Kongens egen Vej mellem *Harrested* (Haraldsted) og Antvorskov. Pastor Seyer Mahling Beyer fortæller i

sin topografiske Skildring af Bringstrup og Sigersted Sogne (1791), at mellem Fjenneslevmagle og Fjenneslevlille gaar stik i Nord-Øst „den gamle indgravede Konge Vey fra Soorøe til Leejre“. Den gaar tæt forbi „Gartner Huus“, Syd-Øst for Mørup, midt imellem „Gjørlev Søe og Harrested Søe“, lige op ad „Holte Huuset“. Den gaar videre et Stykke Nord-Vest for Haraldsted Kirke, men her ender desværre det Kort i Beyers Bog, der viser det omtalte Stykke af Vejen. Det tidligere nævnte Paabud fra Chr. IV om at bygge ham en Vej fra Harrested til Roskilde falder godt i Traad med Beyers Oplysninger.

De originale Matrikelskort over Haraldsted, Valsømagle, Valsølille og Skjoldnæsholm Marker giver nogle Fingerpeg om, hvor denne sidste Kongevej har gaaet.

Paa Haraldsted-Kortet angives i Fredskoven „Lille Kongeleeds Mose“ og „Store Kongeleeds Mose“, saa et Led paa Kongevejen har uden Tvivl været imellem disse to Moser. Paa Kortet over Valsømagle Marker vises en Vej, der fra Haraldsted Fredskov løber i Retning N. Nord-Øst, og Øst for Vejen findes en „Kongeleeds Holm“, et Stykke fra Skellet mod Haraldsted. Ved „Benskovs Husene“ løber Vejen ud af Sognet og videre, snart N. Nord-Øst og snart N. Nord-Vest ind i Valsølille By, hvorfra en Stump Vej viser mod „Rudera af Skiolds Slot“, Voldstedet ved Skjoldnæsholm; desværre kan Kongevejens videre Forløb til Sognets Udkant ikke findes paa Kortet; men Retningen peger mod Lejre.

Museumsdirektør, Dr. Poul Nørlund skriver i Serien „Min Hjemstavn“, Nr. 2, Midtsjælland S. 52: „Den vigtigste Lændevej fra Roskilde var dog *Hær-*

vejen vesterpaa til Storebælt. Den gik ikke direkte mod Ringsted, men satte en nordligere Kurs mod Kongsgaarden i Haraldsted, og i Terrænet ved Skjoldenæsholm kan man endnu følge dens Spor. Siden løb den gennem Passet mellem Haraldsted Sø og Gørlev videre forbi Bringstrup og Fjenneslev. Tuel Aa blev overskredet ved Sasserbro. Skovomraadet mellem Sorø og Slagelse naaedes ved Topshøj---".

Efter dette falder Hærvejens Retning fra Roskilde og ind mellem de to Søer sammen med Kongevejens; men medens Kongevejen gik i sydvestlig Retning mod Mørup, skulde Hærvejen paa et Stykke have gaaet stik i Syd for at komme forbi Bringstrup.

Paa Johs. Meiers to Kort vises en sydligere Vej end „via regis“. Den kaldes paa det ene Kort „via regia“ og „Ringsteder wegh“ og paa det andet „heer wegh“ (Hærvejen). Kongevejen forbi Mørup mellem de to Søer og over Haraldsted vises ikke; men Hærvejens Retning peger mod Ringsted (Kortet ender lige Øst for Sigersted) og ikke mod Passet mellem Søerne.

Endelig skriver Redaktør J. V. Christensen i „Tider og Skikkelser i Midtsjællands Historie“ (2 Udg.) følgende: „Nær forbi „Gørlewsborg“ har den gamle sjællandske Kongevej fra Skelskør (!) over Sorø til Lejre gaaet. Omtrent hvor den gamle, i Sommer (1930) forsvundne, „Holtebro“ gik over Aaen, har fra gammel Tid Overgangsstedet været. Vejen kan endnu spores paa Markerne“ (S. 60). „Endnu paavises ved Ølsmosehuset Levningerne af denne gamle Vej i Form af en yderst stenet Undergrund“ (S. 33). Om Kongens Hus i Haraldsted giver en Artikel af Erh. Qvistgaard i Aarbo for 1939 nærmere Oplysning.

Sammenholdes disse her meddelte Oplysninger,

synes Resultatet at blive, at der maa have været *to* Kongeveje i Midtsjælland, en over Ringsted og en over Haraldsted; men da der først i 1626 gives Paabud om at anlægge Kongevejen fra Haraldsted til Roskilde, maa Kongen vel paa sine Rejser før nævnte Aar mellem de to Byer have benyttet Hærvejen, hvis denne er gaaet over Haraldsted og ikke — som vist af Johs. Meier — over Ringsted.

Fra „Kongebroen“, hvorom Stephanius i 1632 skriver (Molbechs Oversættelse i Skandinav. Litteraturselskabs Skrifter), at den gaar over den vestlige Del af Sorø og er opbygget for ikke ret mange Aar siden, for at Vejen til Antvorskov Slot kunde blive „gjennere“ — før den Tid gik Vejen over Pedersborg —, gik Kongevejen over Hjortnæs og drejede ved „Skrallebassehuset“ ind i den nuværende „Eichstedtlund“ Skov, hvor den endnu tydeligt findes som Skovvej. „Skrallebassehuset“ fik senere Navn af „Skramshuset“, antagelig efter en adelig Junker Otto Skram, der i Antvorskov Amtsregnskab for 1711 betegnes som en gammel, udlevet og fattig Mand, hvorfor han fritages for at svare „Parykskat“. Huset blev nedrevet omkr. 1920; det laa ved Sydsiden af Hovedvej Nr. 1, tæt ved 79 km-Stenen.

Efter at være kommet ud af Skoven løber Kongevejen forbi „Postriderkroen“ eller „Postriderhuset“, som det nu kaldes. Kroen nedlagdes i 1790, da den nye Landevej kom, men staar endnu med Rest af de gamle Bygninger. Køkkenhaven paa den modsatte Side af Vejen er paa den Plads, hvor Krolade og Stald har ligget. I Kroen kunde „Postriderne“, som besørgede de kongelige Brevskaber fra og til København, skifte Heste og faa en tiltrængt Hjertestyrkning.

Forbi „Kattehuset“ gik Vejen Syd om Vedbysønder, hvad et Kort over Antvorskov Hovedgaards Marker fra 1772 viser, og videre forbi „Kallehuset“ gennem Skovparten „Kallen“, Aalsø Vænge, forbi „Vibens Hus“, „Parcelgaarden“ og tæt op ad den nu udtørrede

Tegning af Fritz Jacobsen.

Postriderkroen.

„Svine Sø“, ved hvis sydøstlige Hjørne Vejen lukkedes af „Sylvækkerledet“. Forbi „Ditlevs Dam“ og „Katte Dam“ gik Kongevejen saa ind til Antvorskov Slot.

Kongevejen fra Antvorskov Slot til Korsør Kaas blev — som tidligere nævnt — anlagt omkr. 1621. Den gaar ved Slottet op ad „Dronningens Have“,

forbi „Smedehus“ og „Kragehuse“ til Skælskør Landevej, paa hvis modsatte Side den fortsætter, først som et Stykke Markvej, der vist ser ud, som Vejen oprindelig gjorde, og derefter mere i „Naturtilstand“ som et Par Hjulspor ind over Markerne, nogle Steder pløjet og tilsaaet med Sæd eller Roer, skønt den stadig er offentlig Vej. Ved „Gaardagergaard“ bliver den igen farbar Kørevej, der forbi „Bjergbygaard“ fører ud til Hovedvej Nr. 1 ud for Vejen til Hejninge. Dens sandsynlige videre Gang ses paa Kortskitsen.

Over Vaarby Aa har der oprindelig nok kun været een Bro, den, hvorover Landevejen fra Slagelse til Korsør blev ført; men i Antvorskov Lens- og Amtsregnskaber omtales gentagne Gange to Broer over Aaen. I 1638 lægges to nye Broer over „Warby Aa som *Kgl. Maj.s Vej gaar over* ad Corsør til“. Begge Broer ved Vaarbyhus omlægges, og den lille Bro paa Kongens Vej Østen for Vaarbyhus istandsættes 1651. I 1657 omlægges den vestre Bro, og den østre Bro paa Vaarbybro repareres. To lange nye Broer lægges over Aaen paa Vaarby Mark 1663, og fra 1698 meddeles, at de tvende Hovedbroer, som kaldes Vaarby Bro, og hver er 9 Alen lange og $4\frac{1}{2}$ Alen brede, faar en større Reparation; her omtales de to Broer som lige store. Endelig anføres i Regnskabet for 1704—05, at de tvende Broer *paa Landevejen* til Korsør er blevet repareret med 3 nye Egeplanker af 5 Alens Længde.

Spørgsmaalet med de to Broer klaredes i nogen Maade ved Hjælp af to „Rytterkort“ i Matrikulsarkivet: Et Kort over Landsgrav By og Marker (J. N. Berg 1768) og et over Vaarby-Marken (E. C. v. Stockflet 1770).

Naar man fra den nuværende Vaarby Bro (fra 1785) lader Blikket følge Aaløbet til begge Sider for Broen, ser man tydeligt et gammelt, nu næsten helt udtørret og tilgroet Aaløb, og mellem dette og det nuværende er der en Holm, der vises paa de to Kort. Paa Kortet fra 1768 vises to Broer og en Vej midt over Holmen, der har en ganske fejlagtig Form, medens den paa Kortet fra 1770 er tegnet mere i Overensstemmelse med sin nuværende Form, og her fører Broerne Vejen ind over Holmens nordvestlige Ende. Paa begge Kort er Holmen tegnet altfor lille i Sammenligning med den nuværende; paa Kortet fra 1770 ligger den senere indtegnede Landevej (Hovedvej Nr. 1) et Stykke fra Holmen, medens den nu nærmest gaar midt over den.

Hvis Kortet fra 1770 er rigtigt, maa det antages, at den nuværende Bro er bygget paa tørt Land, og at man derefter har gravet et Aaløb ind under den, hvorved man har faaet rettet en kedelig Krumning ud, og hvorved tillige Holmen har faaet sin nuværende Størrelse.

Baade paa et Rytterdistriktskort fra 1720 (gengivet i Aarvog 1940) og paa de to ovenfor omtalte Kort vises, at Kongevejen et større eller mindre Stykke, før den naaede Vaarby Aa, løb sammen med den gamle Landevej, der fra Slagelse løb over Landsgrav Mark, norden om „Hvilehøj“ (et Stykke Markvej fra Højen mod „Sterremarken“ er rimeligvis en Rest af den og ikke — som angivet i „Bogen om Slagelse“ S. 110 — af Kongevejen) og det ser ud, som om de to Veje førtes samlet over Aaen.

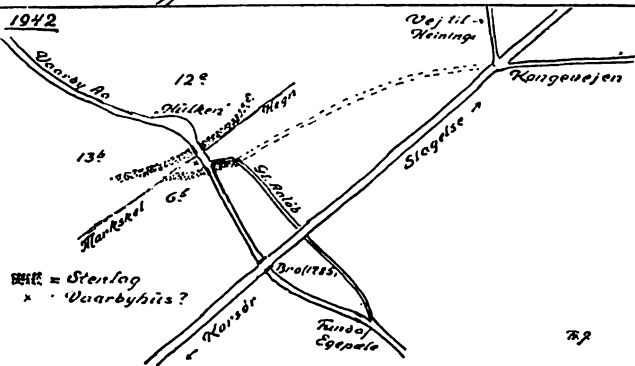
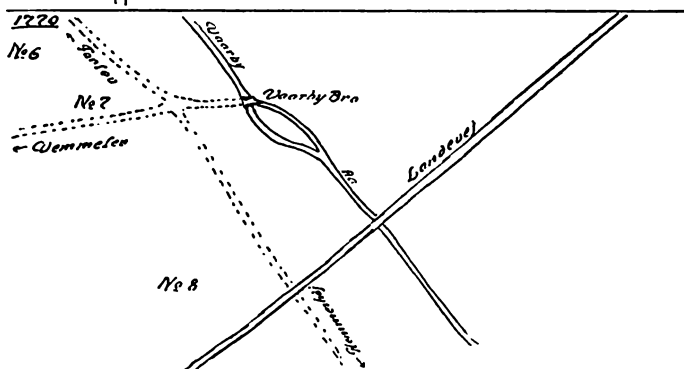
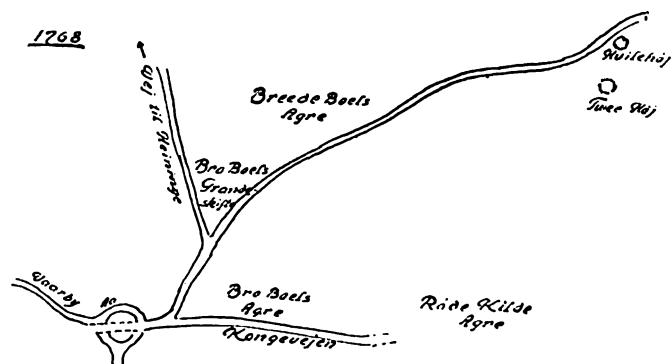
Da ikke mindre end tre Kort viser dette, maa det vel have været saaledes, da Udførelsen af Kortene

fundt Sted; men før den Tid har der været to Broer over det nuværende Aaløb, en for Landevejen og en for Kongevejen. Efter at det strenge Forbud mod Færdsel paa Kongevejen slappedes, kan en Flytning af Landevejen have fundet Sted, saaledes at al Færdsel over Aaen skete paa samme Sted. Da der endnu i 1704—05 omtales „tvende Broer“, maa det have være Kongevejen med dens to Broer, der er gaaet af med Sejren, selv om det maa have været baade dyrere og forbundet med flere Ulemper at have to Broer i Stedet for een.

Baade i Nærheden af og paa selve „Aastedet“ er der fremdraget forskelligt af Interesse og til nærmere Opklaring af hele dette Spørgsmaal.

I Engen, Mtr. Nr. 12e, Landsgrav, er af fhv. Boelsmand Peder Pedersen i 1930-erne opgravet en Mængde store, flade Sten, der i en Vejs Bredde hvilede paa et Underlag af Birkegrene med tilspidsede Egepæle drevet ned mellem Stenene. Dette Vejanlæg (den gamle Landevej) førte lige ud til Aaen, og netop paa dette Sted bragte Gravemaskinen „Gudena“, der i Foraaret og Sommeren 1942 har udført en Uddybning af Aaen, Resterne af en Bro for Dagen. Flere svære, tilspidsede Egepæle blev halet op sammen med en svær Egestamme, der laa tværs over Aabunden, maaske for at holde paa det Lag af mindre Sten, der tydeligt viste, at her ogsaa havde været et Vadested over Aaen.

Ved det gamle Aaløb findes i begge Brinker store Sten, der utvivlsomt stammer fra den Bro, hvorved Kongevejen førtes ind paa Holmen; thi imellem dem og det Sted i det nuværende Aaløb, hvor store Sten i begge Brinker vidner om en tidligere Bro, er der

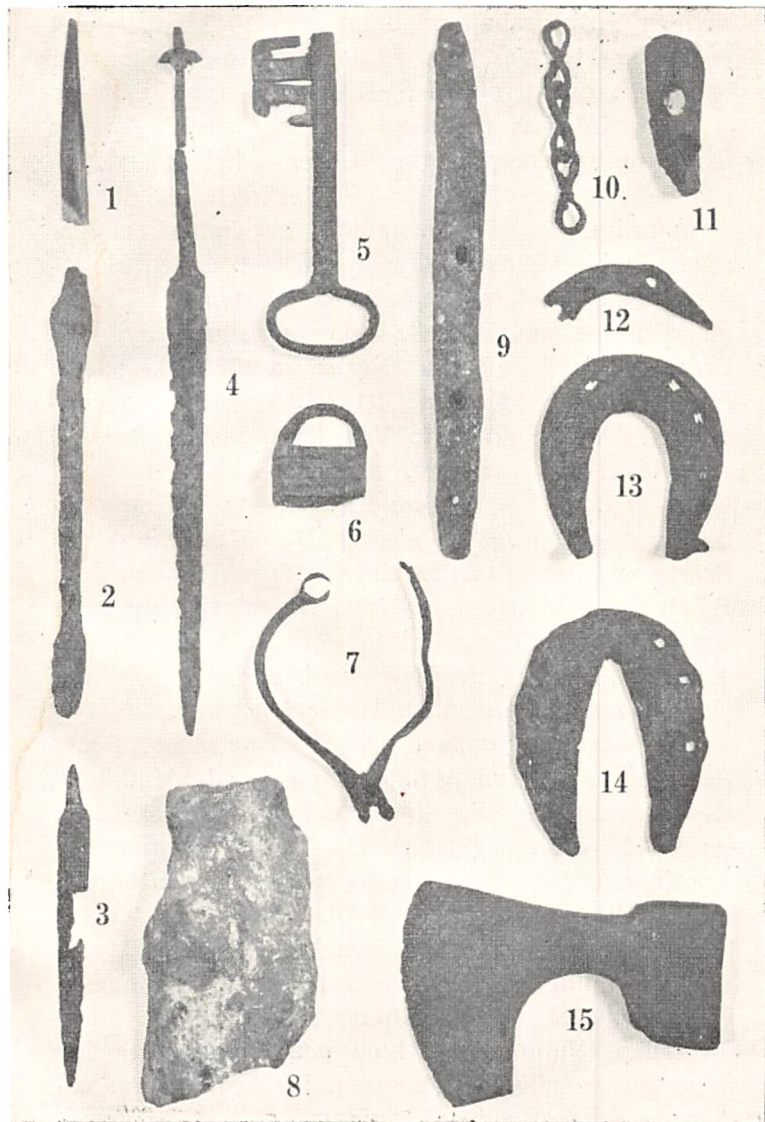

ved en Prøvegravning i Sommeren 1942 konstateret et Stenlag i Vejbredde, en Rest af Kongevejen, der har gaaet over Holmen (se Kortet).

Ved Holmens modsatte Spids er der i Aaløbet ogsaa optaget nogle Egepæle, der — hvis de er nedrammet i Aaløbet før 1785 — taler for, at Aaløbet er et naturligt, og at Holmen altid har haft sin nuværende Størrelse; der kunde jo saa tænkes den Mulighed, at man ved en Dæmning havde tvunget Vandet gennem det nu udtørrede Løb, mens man byggede Broen. I saa Tilfælde kan Kortet fra 1770 ikke passe. Et Vejanlæg med Bro paa dette Sted synes ret usandsynligt, naar de andre to Veje laa saa nær.

Arkivar Johs. Ewens, Matrikulsarkivet, har velvilligt meddelt mig følgende fra Ager- og Engtaksa-tionsprotokollen for Landsgrav By 1768: „Næst ved Broen og Gjærdet ved Enghaven ligger en liden Eng, Friiebeed, som ingen af Bønderne tilegne sig, men har overgivet til alle rejsende til friie Beedesteed, delte i 2de Triangler. Fælles Basis 145 Alen, den ene Højde 34 Alen den anden Højde 32 Alen“.

Paa Matrikelsnummer 12e har Boelsmand Peder Pedersen ved Harvning fundet over et halvt Hundrede Hestesko af forskellig Størrelse og Form og desuden et Par Hovklinger (?) med Mærker af Hammerslag paa Kanten. Ved Drængravning fandtes 5 Brandgruber, ca. 80 cm dybe og 40 cm i Diameter; i Bunden laa haandstore Granitsten og forkullede Rester. Da der ogsaa er fundet Slaggeklumper, har Gruberne maaske været benyttet til Udsmeltning af Myremalm. Disse forskellige Fund kunde tyde paa, at der her har ligget en Smedie, Forgængeren for den, der nu findes paa modsat Side af Landevejen.

I den Fyld, som Gravemaskinen hentede op fra Aaen og lagde ved Aabredderne, er der — særlig ud for den vestlige Bro — gjort flere Fund: 1 Økse-hoved, 4 Dolke eller Knive, 2 store Nøgler og en Rest af en Laas, 1 Naver, 1 Spore, nogle Hestesko og Tænder og Knogler af Hest, 5 Mønter fra 1645 (en Hebræer-Firskilling), 1694, 1719, 1771 og en Roskilde Penning (Konge med Scepter og Sværd, Biskop med Krumstav og Bog, Valdemar I og Biskop Absalon), en ret stor Stenkile og nogle ubestemmelige Metaldele m. m.

Forholdene paa Aaens Vaarbyside er i Overensstemmelse med dem paa Landsgravsiden. I Engen, Matr. Nr. 6b, er der fundet et Stenlag ud for den østlige Bro, og paa Matr. 13b et tilsvarende ud for den vestlige. „Warrebyhuus“, der rimeligvis har været Bolig for Opsynsmanden paa Kongens Vej, har uden Tvivl ligget her mellem de to Veje, idet der paa dette Sted er fundet flere Brokker af Mursten og Rester af gammeldags Tagtegl (se Kortskitsen).

Efter al Sandsynlighed har de to Veje krydset hinanden paa Matr. Nr. 13b. I alle Tilfælde er der endnu en tydelig Højning med Sand og Grus op over Marken, og Ejeren, Hans Knudsen, har meddelt mig, at medens det er muligt at konstatere Ejerforholdet langt tilbage for de omgivende Jorder, er der her et Areal, hvor det ikke lader sig gøre, fordi det er den gamle Landevej, der senest er taget under Dyrkning.

Overskrift til Clicheen Side 16.

1. Benod fra Jernalderen. 2. Naver. 3-4. Knive. 5. Nøgle. 6. Rest af Hængelaas. 7. Spore. 8. Rest af gammeldags Tagtegl. 9. Blystykke med Huller. 10. Stump af haandsmedet Kæde. 11. Træstykke. 12, 13, 14. Hestesko. 15. Jernøkse.

Denne Vej gik forbi Vemmelev, paa modsat Side af Byen end nu. En Prøvegravning i 1941 paa „Vejsgaarden“s Mark viste tydeligt, at den havde gaaet her med Kurs mod Tjæreby. Kongevejen har maaske gaaet forbi Gaardejer Karl Jørgensens Gaard, hvor der efter gammel Overlevering engang skal have været Kro. I Markbogen fra 1682 nævnes „Kongevejens Aas“ ved Siden af „Lyse Høys Aas“, og paa Rytterdistriktskortet fra 1769 angives „Lys Høj“ og „Kongs Weys“ ogsaa op ad hinanden, hvilket beviser, at Kongevejen har gaaet nær „Lysehøj“. Den har efter al Sandsynlighed gaaet Syd for Forlev Station og krydset den nuværende Banelinie i Nærheden af Stationen. Tværs over en Mose paa Matr. Nr. 19a, Forlev, findes en Dæmning, som Vejen har gaaet paa, og efter Eje-rens Meddelelse har det ved Tørvegravning vist sig, at denne Dæmning er underbygget med store Kampesten, hvoraf en Del nu ligger ude i Mosen langs med Vejen. Paa den modsatte Side af „Bækkerenden“ kan Vejen spores i Retning N.Ø.-S.V. ind over Gdr. Knud Nielsens Mark, hvor der i Sommer i en Sædmark ses en lys Stribe begrænset af to mørkere, Grøfterne ved Vejens Sider. Retningen mod Tjæreby er tydelig.

Efter Meddelelse fra den 90-aarige Væver Peter Petersen, Tjæreby (1939), gik Kongevejen ved Tjæreby over Gdr. Thomas Rasmussens Eng „Næbbet“ og over den nuværende Banelinie Nord for Byen. Den var, efter P. P.s Udsagn, en daarlig Vej med store Graasten og Huller og Grøfter ved Siderne. Han og andre fra Tjæreby tjente tit i deres Drengenaar en Drikkeskilling, ofte en hel Mark, ved at vise vejfarende, hvor Kongevejen var; den stod nemlig tit un-

der Vand paa en Strækning af ca. 1000 Alen. Han fortalte ogsaa, at der i Tjæreby laa en Kro, „Korsør-Kroen“, op til Kongevejen i Byens Udkant mod Vemmeløv, og i den var der tit store „Basseraller“. Fra Tjæreby gik Vejen nærmere „Voldbjerggaard“ end nu — gennem Halseby og over „Haneklint Bro“ forbi „Dyrhovedgaard“ (Korsør Ladegaard) til Korsør Kaas ved Skibsbroen.

Under den senere omtalte Proces mod Heinrich Hein fastslaas det, at dette sidste Stykke Kongevej var den almindelige og alfare Torvevej for Beboerne i Halseby, Tjæreby, Frølunde og Taarnborg og Korsør Ladegaards rette Vej til Kirke, Ting, Torv, Mølle og andre Steder. Her er altsaa den almindelige Regel, at Kongevejen kun var til Kongens Brug, fraveget, ikke alene for en enkelt Person, men for flere Byers Beboere, vel sagtens af Hensyn til, at den gamle Landevej rundt om Noret til Korsør betød en meget lang Omvej.

I Antvorskov Lens- og Amtsregnskaber omtales flere Gange „Kongens Vej til Næstved“; men denne Kongevej er af en lidt anden Art end de forannævnte. Det er den saakaldte „Kong Valdemars Vej“, der baade under dette Navn og under Navnet „den gamle Kongevej“ f. Eks. er vist paa et Rytterkort over Sønder Overdrev (1769—70).

Fra Antvorskov har Vejen vistnok det første Stykke været den samme som Fr. IIs Kongevej; men kort efter at være kommet ind i den nuværende Skovpart drejede den mod Syd-Øst og løb forbi de tre Søer „1., 2. og 3. Tresø“ (en Rest af den ene Sø er endnu tilbage). Syd for 1. Tresø delte den sig i to, hvoraf den nordligste (Kongevejen) løb forbi „Rørsø“ og

„Engelstruphuset“, medens den sydligste løb forbi „Baadehus“ og ud ved „Ny Mølle“. Bag den militære Skydebane findes Vejen tydelig, løbende i Skovens Udkant, til den drejer forbi „Rørsø“ mod „Engelstruphuset“.

Seyer Mahling Beyer skriver i sin Topografi over Egeslevmagle Sogn (1820): „I dette Sørbymagle Sogn har for flere 100 Aar siden været en anselig Gaard, kaldet Engelstrup, liggende ved Horsevænget, hvor der endnu skal findes Kjendetegn af Kjeldre, Brønd og Parker, og endnu kan graves Mursteen op paa Stedet, hvor Gaarden har staaet, hvortil har ligget en Mark, som og kaldes Engelstrup Marken og er lagt til Roested Byes Bønder. Ved samme Gaard skal have været en Port med Portal og Krone over, hvorigjennem var gaaet en Kongevej igjennem Skoven og de saakaldte Hestehauger, som endnu skal være synlig fra Anderskov Slot til Skovsgaard, og har samme Kongevej gaaet midt igjennem Skovsgaard. Som der menes, skal samme Gaard i forrige Tider været et Bedested eller Skiftested for kongelige Personer, som fra Anderskov vilde rejse til Næstved eller Vordingborg“.

Fra „Engelstrup“ og videre mod Øst har det ikke været muligt at finde Spor af Vejen; men forhenværende Skovløber Vilh. Madsen har meddelt mig, at han i Nykobbøl paa et Højdedrag, „Bobjerg“, har opgravet et Stenlag, der kunde tyde paa, at Vejen havde gaaet der. Opgravninger af Stenlag viser imidlertid tydeligt, at den har gaaet forbi det vestligste af „Nykobbøl-Husene“, hvor Brønden er. Det andet Hus har før ligget et lille Stykke længere mod Øst, men blev flyttet, fordi Ejerens Hund, der stod bundet

ved Gavlen, ikke kunde være i Fred for Kong Valdemars Hunde, naar han paa sin natlige Gengangerjagt kom forbi Huset (!). Inde i Falkenstenskoven træffer vi igen Vejen, der fra den alfare Skovvej som en Sti eller udvisket Vej med Hjulspor fører mod Syd-Øst til Skovens Udkant, som den følger, skilt fra Bødstrup Marker ved et Stengærde. Den er her en idyllisk bred Sti (ogsaa kaldet „Kongestien“); de paa Stengærdet staaende Hasselbuskes Grene dækker over den som et Tag. Flere Steder ses Rester af Stenkister, hvor Vandløb har krydset Vejen.

Ved Vejen fra Lorup til Bødstrup standser den brat; men paa Vejens modsatte Side har den gaaet langs den østlige Rand af Flæskenborg Vænge (før kaldet „Skovridervænget“) over Sørby Overdrev mod Rappenborg; i 1651 blev en Bom med Tilbehør optaget ved Rappenborghus og igen opsat paa Vemmeløv Mark. I Efteraaret 1941 saas paa en nypløjet Mark ved Rappenborg Smedie en Stribe af Bredde som en Vej med Grus og Smaasten. Fra Rappenborg er Vejen gaaet mod Esholte, hvor man paa Matr. Nr. 4a endnu tydelig kan se, hvor det gamle „Skovsgaard“ før har ligget. Omkring et Højdeplateau ses tydelige Spor af de gamle Grave, og der pløjes endnu Potteskaar og Murstensbrokker op paa Stedet. Ruinerne blev først endelig fjernet af en tidligere Ejer, Lars Jørgensen, omkr. 1850, og da var der endnu Vand i Gravene. En gammel Skrædder, der boede ved Esholte Gadekær, havde (efter Meddelelse fra A. Rønnekilde Nielsen, Slagelse) tit om Natten hørt Kong Valdemar vande sin Hest i Esholte Gadekær og hørt hans Hunde gø, naar han for forbi.

Kong Valdemars Vej gik fra Esholte norden om

Haldagerlille over Gdr. Johs. Jensens Mark (Matr. Nr. 6a), en Mark i Næblerød og derefter igen ind paa 6a gennem en Skovpart paa ca. $\frac{1}{2}$ ha, hvor der er tydelige Spor af den med Grøft paa begge Sider. Maaske har den gaaet gennem et Hjørne af „Valdemarsminde“s Skov, „Stubbene“, og ellers over Gaardens Mark, hvor der før i Sæden har kunnet ses en lysere Stribe mellem to mørkere Sider: Grøfterne, hvor Sæden har staaet mere grøn og kraftig. Efter gammel Overlevering har Vejen gaaet „gennem Øverstestuen“ i „Valdemarsminde“s tidligere Stuelænge, den nordre Længe.

I Kastруп Storskovs sydvestlige Hjørne, Nord for Huset „Kikop“, genfinder vi Vejen i meget tydelig Tilstand. Den gaar tværs igennem Skoven til dens Udkant, og paa begge Sider af den ses Grøfter; snart er den nordligste og snart den sydligste mere eller mindre udjævnet.

Efter Meddelelse fra en Ejer af „Hammersnølle“ skal Vejen have gaaet forbi Voldstedet „Hammersvold“*); paa en Mark er fundet Stenlag som fra et Vejanlæg, og Vejens Retning pegede mod „Palmevænge“ i Fuglebjerg Sogn. I Hjørnet af Vænget er Vejen lige saa tydelig som i Storskoven; men i Efteraaret 1941 var det ikke muligt at følge dens videre Gang gennem Skoven. En Skovarbejder viste et Sted, hvor en Stenkiste over en dyb Grøft var fjernet for ca. 15 Aar siden; her havde Kongevejen efter Sigende gaaet; men iøvrigt havde han aldrig fundet Spor af den andre Steder i Skoven. En 84-aarig Kone, der

---

*) I „Herredsbogen“ Sjælland S. 115 skriver Gravlund, at Vejen har gaaet forbi Hammersvold.

tidligere i mange Aar boede ved „Palmevænge“, har meddelt A. Rønnekilde Nielsen, Slagelse, at hun tit havde hørt Kong Valdemars Jernlænker (!) rasle, naar han ved Nattetid kom jagende, og hendes Hund gøede og skabede sig, naar Lyden fra Jagttoget kunde høres.

Fra „Palmevænge“ gik Valdemarsvejen mod Næstved, og i „Klosteskoven“ ved Herlufsholm skal der (efter Meddelelse fra A. Rønnekilde Nielsen, Slagelse) endnu kunne ses Spor af den. De originale Matrikelskort over Sneslev, Førslev, Vallensved og Herlufsholms Jorder viser dog ingen Veje, som man med Sikkerhed tør betegne som „Kong Valdemars Vej“.

Kongevejen var „Kongens *egen* Vej“; men det kneb meget stærkt for Folk at respektere dette Forhold, hvad de talrige kongelige *Forbud mod uberettiget Færdsel paa Kongvejene* og Indskærpelser af disse Forbud tydeligt viser. Saadanne Forbud udstedtes i 1585, 1592, 1596, 1631, 1663, 1664, 1673, 1718, 1725, 1734, 1735 og 1737, (C. L. Poulsens Manuskript).

Motiveringen for disse Forbud er stadig den samme: *Vejenes Ødelæggelse*; men denne Ødelæggelse var i nogle Tilfælde mere undskyldelig end i andre. Først og fremmest benyttede Folk Kongevejen, fordi den — trods dens Mangler — var bedre at køre paa end Alfarvejen og vel ogsaa tit betød en Genvej; men Ødelæggelsen kunde ogsaa skyldes mere tilgivelige Motiver. Saaledes stod i Aaret 1670 samtlige Tjæreby Bymænd anklaget for at have „opliret Kongl. Maj.s Port for Kongevejen og kastet Grøft tværs over Vejen i Mening at konservere deres Korn, som staar paa Marken“. Vejdæmningen har hindret Vandets Afløb fra

Markerne og Bymændene har saa taget Sagen i egen Haand, hvad der maatte betaales 4 Dalere for; men maaske har de reddet Avling for mere end dette Beløb. (Antv. Amtsregnsk. 1670—71).

Et lignende Motiv finder vi (Antv. Amtsregnsk. 1692—93) anført i en Retssag, der af Amtmand Holger Lützow, Antvorskov, var anlagt mod Ejeren af Korsør Ladegaard (Dyrhovedgaard), Heinrich Hein, fordi denne uden Tilladelse havde fjernet nogle Brofjæle fra Hane-Klint Bro paa Kongevejen. Hein indrømmer Forseelsen, men forsvarer sig med, at det er gjort for at skaffe Fred paa hans Rugmark, hvor baade ridende og kørende Folk samt Kvæg og Bæster gjorde stor Skade ved deres Færdsel. Under Retsforhandlingerne paapeger Hein en anden — efter hans Mening meget mere forkastelig — Form for Ødelæggelse af Kongevejen. Han paastaar nemlig, at den fra Vaarby Bro til Korsør Ladegaard er ganske ødelagt af Bønderne, „afgravet, aflukket og i Vangene overpløjet og besaaet“. Dette Forhold afvises desværre som Sagen uvedkommende; men det maa jo siges — hvis Hein har haft Ret — at være en meget dristig Optræden af de paagældende Bønder, og den kan kun forklares ud fra den Omstændighed, at der i nogle Aar ingen Kongerejser havde fundet Sted, hvad der udtales under Forhøret. En uventet Kongerejse vilde nok have afstedkommet en Del Retssager og Straffe. (I „Sorø Amtstidende“s Søndags-Tillæg for $\frac{8}{2}$ 1942 findes en Artikel med mere udførlig Oplysning om Retssagen.)

Det maa i og for sig forbavse, at der skete saa mange Overtrædelser af de kongelige Forbud, da de *Straffe*, der ventede eventuelle Overtrædere, var saa

alvorlige, at de burde have virket afskrækkende paa de fleste Mennesker.

Frederik II fastsatte i sin Forordning af $25\frac{1}{2}$ 1585 Straffen til Fortabelse af Heste og Vogn med deri værende Gods og den halve Boslod, og dette indskærpes $13\frac{1}{1}$ 1592 af Christian IV. Forordningen af $21\frac{1}{3}$ 1718 sætter ogsaa som Straf Fortabelse af Heste, Vogn og Gods, men med en Skærpelse af 20 Rdl. i Bøde for første Gang og 100 Rdl. for anden Gang. Sker det tredje Gang, skal de skyldige tiltales af Generalfiskalen (øverste Anklager for Statsforbrydelser og Embedsforseelser) „som de kongelige Mandaters Overtrædere“. Kunde Synderen ikke betale, skulde han „uden Persons Anseelse“ straffes paa Kroppen med Arbejde. Den $1\frac{1}{6}$ 1725 gentages og skærpes ovenstaaende Forordning. Bøderne bliver større, og der kan idømmes Arbejde med Skubkarren (Trillebør — ved Fæstningsanlæg o. l.) eller paa Bremerholm, Arrest paa Vand og Brød, spansk Kappe, eller den skyldige kan dømmes til at have sit Gaardfæste forbrudt. De indkomne Mulkter deles i tre Dele: en Del til Angiveren, en Del til Stedets Fattigfolk, og den tredje Del til Vedligeholdelse af Vej, Porte, Bomme o. s. v.

I 1734 — kun faa Aar før de strenge Regler slap-
pedes — kom d. $24\frac{1}{4}$ en meget omstændelig Forordning med en omhyggelig Specifikation over Overtrædelsernes Art og de dermed forbundne Straffe. En Hyrekusk eller Vognmand samt alle „andre Personer i „Karosse, Chaisse, Karriol eller Vogn skal for Færdsel paa Kongeveje bøde med 5 Rdl. Overtræderne skal uden „ringeste Modstand“ lade Heste og Vogn føre til den Gaard, Opbringeren forlanger, og selv følge med og være i Arrest der, til Bøden er betalt til Amt-

mand eller Regimentsskriver eller til der er stillet Kaution. Passagererne maa enten vælge at „give noget i Straf“ eller være pligtige mod deres Vilje „frie og ubesindede“ at staa ud af Vognen og følge Opbringeren til det Sted, han ønsker. Hvis nogen — uanset Stand — gør Modstand, skal de tiltales af Generalfiskalen. En Bonde, som kører paa Kongevejen, skal hver Gang betale 4 Mk., og hans Vogn skal tilbageholdes, til Bøden er betalt. Da Bønderne ofte samler sig i Flokke og med Magt tvinger dem, der passer Bommen, til at lukke den op eller lade dem passere gennem deres Gaarde, skal Bomvogteren i saadanne Tilfælde lade dem passere, men straks sætte efter dem til næste By, hvor Sognefogeden og Byens Beboere skal hjælpe til med at anholde Vognene, til de opsætsige Bønder har betalt hver 2 Rdl. som Straf.

Hvis nogen gør Modstand, skal den paagældende paagribes og bringes for Øvrigheden, der straks skal lade ham indlevere paa Bremerholm, hvor han skal arbejde 4 Mdr. i Jern. Af de 2 Dalers Bøder faar Bymændene $\frac{3}{4}$ og „Eftersætterne“ $\frac{1}{4}$. Hvis Sognefogeden og Bymændene ikke straks — naar deres Hjælp begæres — angriber de paa Kongevejen i Flok kørende Bønder, saa at disse undgaar Straf, skal Hovedmændene af de skyldige straks paagribes og indsættes paa Bremerholm til 4 Maaneders Arbejde i Jern.

De mange Porte og Bomme, der fandtes paa Kongevejen, var en Hindring baade for den tilladte og den forbudte Færdsel; men de, der havde Tilladelse, havde ogsaa en *Nøgle* til at aabne Bommene med, medens de andre kun paa ulovlig Vis kunde forskaffe sig en saadan Nøgle. I Forordningen af $\frac{7}{4}$ 1685 blev det strengt forbudt Smedene at lave Nøgler til Konge-

vejen uden efter Ordre fra Amtmanden, og i Forordningen af $2\frac{1}{4}$ 1734 staar, at Hofsmeden ikke maa lave nogen ny Nøgle til Kongevejen eller reparere en gammel uden efter General-Bygmesterens Ordre med nærmere Forklaring om Indretningen (Stempel paa Kam og Krans). Overtræder han dette Forbud, har han forbrudt sin Bestilling og skal bøde 100 Rdl. Forbudet gælder ogsaa de Smede, der rangerer under Hofsmeden. En almindelig Smed, der eftergør Nøgler til Kongevejen, skal, hvis han er Mester i Lauget, have forbrudt sine Laugsrettigheder og bøde 20 Rdl.; hvis han staar udenfor Lauget eller bor paa Landet, skal han bøde 30 Rdl. Kan han ikke betale Bøden, skal han straffes med Arbejde i Skubkarren i nærmeste Fæstning, en Maaned for hver 10 Rdl.

De Personer, der bestiller Nøgler eller lader dem eftergøre, samt enhver, der træffes med falske Nøgler paa Kongevejen, skal ogsaa bøde 30 Rdl. Hverken Smede eller andre maa tilforhandle sig Nøgler, Laase, Hængsler eller Beslag, som kan være afbrudt fra Porte eller Bomme. Den, der vil sælge saadanne Ting, skal straks anholdes og angives for Øvrigheden, og Straffen er for Sælgeren „Bremerholms Jern“ i 2 Aar, medens Køberen slipper med $\frac{1}{4}$ Aar. Personer, der har været vidende om saadanne Handeler, men ikke angivet den skyldige, faar samme Straf. De dømte skal „uden ringeste Indvending“ afgaa til Bremerholm eller andre Fæstninger for at afsone den idømte Straf. Hvis General-Bygmesteren drister sig til at lave, stemple eller udlevere nogen Nøgle til Kongevejen uden Tilladelse, straffes han med „højeste Unaade og sin Charges Fortabelse“. For at

lette Tilsynets Arbejde skal det have en Fortegnelse over de Personer, der har faaet udleveret Nøgler. Disse havde det kongelige Stempel paa Kam og Krans og var forsynet med Ejerens Navn, samt Nummer og Aarstal. General-Bygmesteren skal holde nøje Regnskab over udleverede Nøgler og sørge for ved Dødsfald eller Bortrejse at faa dem indkaldt. I Antvorskov Lensregnskab for 1638 er opført Udgift til „en behendig Nøgell“ til Kongen.

Personer, som overbevises om at have forøvet *Hærværk* paa Porte, Bomme, Laase eller Beslag eller paa anden Maade ødelægger Vejen, skal straffes efter Loven, „ligesom de det i Kongens Hof havde forøvet“. Hverken høje eller lave, der har faaet udleveret Nøgler, maa udlaane dem til uberettigede, hvis de ikke vil risikere at skulde staa Kongen til Ansvar og miste deres Nøgle. Den, der træffes paa Kongevejen med fremmed Nøgle, skal miste den og bøde 6 Rdl., og Folk, der lader Porte og Bomme staa aabne efter sig, faar samme Bøde. Jagt- og Amtsbetjente skal føre nøje Opsigt og straks afkræve de skyldige Bøden; „men ifald Personerne er af den Stand, at Betjentene ej understaar sig i at fordre Bøderne“, skal Amtmanden inddrive dem.

Hvis nogen, der bor ved Kongevejen, lader Hyrekuske eller andre komme igennem, enten ved at oplukke Bommene „med Instrumenter“ eller ved at lade dem køre gennem deres Gaarde eller ad anden Sidevej for at komme uden om Porten, er Bøden 5 Rdl. Betlere, som opholder sig ved saadanne Huse eller paa Kongevejen overløber den kongelige Familie eller Betjentene, skal straks paagribes. Kvinderne skal sendes i Spindehuset og Mændene til Bremerholm til

Arbejde i 6 Mdr. Efter udstaaet Straf skal de bringes til Hjem eller Fødested paa Fattiggkassens Bekostning. Da Værterne i saadanne Huse ikke bør tillade Bellere at opholde sig ved Portene, skal de straks paagribe dem og føre dem til nærmeste Sognefoged. For helt at afskaffe Misbruget med de gennem eller uden om Husene gaaende Veje skal Betjentene undersøge disse Huses indelukte Grund- og Gaardsrum, og hvis en Gennemkørsel ikke er absolut nødvendig, skal den straks aflukkes, saa ingen med Hest og Vogn kan passere. Hvis der efter dette findes kendelige Vognspor gennem eller omkring Huset, skal Beboeren hver Gang straffes med en Bøde paa 5 Rdl.

Selv Kongens egne Folk var de strenge Regler underkastet. Hvis en kongelig Kusk med Rustvogn ikke lukkede Porte eller Bomme i efter sig, var „Tjeneste og Liberi uden al Naade forbrudt“. Naar Kongen eller nogen af det kongelige Hus rejser, maa Hofbetjentene følge Kongevejen; men hvis nogen af dem ikke har faaet tildelt Nøgle og dog træffes paa Kongevejen, er de samme Straf underkastet som andre, hvis det ikke sker i Kongens private Tjeneste. Hvis Kongen eller nogen af det kongelige Hus passerer Kongevejen, og de Ryttere, som følger med, ikke har Tid til at lukke Port eller Bomme, skal de Folk, som bor i Husene, straks lukke, naar det kongelige Følge er passeret igennem.

Trods denne Forordnings haarde Straffereglement blev Kongevejen — efter hvad der paastaas — mere befærdet end de almindelige Landeveje, og Hærværk mod Porte og Bomme blev tit forøvet.

For at haandhæve de forskellige kongelige Forbud angaaende Kongevejen var der ansat Folk til at føre

Opsyn med den. I 1630 blev Jens Vendelboe antaget som Tilsynsmand paa Kongevejen med en aarlig Løn af 40 Kurantdalere og 40 Sletdalere for hver Hest han kunde skyde ned paa Vejen. („Sorø“ I, S. 19). Det var en hel pæn Betaling for et Skud, og en anden Person, Rakkeren, fik en mindre Fortjeneste ved samme Lejlighed. I Antvorskov Lensregnskab for 1641 anføres, at Rakkeren har faaet 1 Dlr. 32 Sk. for at bortslæbe en død Hest paa Kongevejen, og i 1681 bortslæber han efter Kongens Befaling, inden Dronningens Afrejse til Holsten, nogle døde Bæster, som „laa ret paa Kongevejen“. Jens Vendelboe har givet Navn til „Vindelbrohuset“ ved Tuel Sø; Tiden har forvansket det oprindelige Navn.

Tilsynet blev senere ændret, saa at visse Husmænd blev ansat som et Slags Tilsyn, medens de nærboende Skovridere fungerede som Politimestre. Paa Harrested Mark opførtes 1646—47 to Huse, hvori der skulde bo fire Harrested Folk, som skulde have Opsyn med Kongevejen. (Aarbog 1939 S. 74—75). I Forordningen af 1734 staar, at Amts- og Jagtbetjente „med mere Nidkærhed end hidtil“, ikke alene selv, men ogsaa ved deres underordnede nøje skal paase, hvad der passerer paa Kongevejen, og føre eventuelle Syndere til nærmeste Gaard, Hus eller By, indtil de har klareret for sig. Hvis de træffer nogen, de „har Undseelse for“, skal de anmelde dem til Amtmanden, og de maa ikke under Straf „begegne nogen uhøfligt eller usømmeligt“. For at ansøre dem loves der dem $\frac{3}{4}$ af den idømte Bøde, hvis de er „Opbringere“, og i andre Tilfælde $\frac{1}{8}$ af Bøden. Enhver kan være Opbringer eller Angiver og faar da den fastsatte Del af Beløbet, der maa bødes. Hvis nogen sætter sig til Modvæрге

og mishandler Opbringeren skal de straffes efter Loven, „som det i Kongens Gaard var sket“. Det har særlig været ved Broerne, at Opsynet skulde passe paa, og ved de større Broer fandtes særlige Vagthuse; i 1663 blev „tvende Huse opbygget af ny ved K. M.s Vej ved Vorbybro (Warrebyhus nævnes 1650) og Hanneklint“. Bromand Rasmus Ibsen i Landsgrav nævnes 1686. (Antvorskov Amtsregnskab 1663—64 og 1686—87).

Kongevejens Vedligeholdelse var det ogsaa Tilsynets Opgave at varetage. Den øverste Tilsynsmand, General-Bygmesteren skal have flittigt Opsyn med Kongevejens Broer, Porte og Bomme og sørge for, at de altid holdes i god Stand med Laase og Beslag. Amtmand, Amtsforvalter og Regimentsskriver skal ligeledes, hver i sit Distrikt, sørge for, at Kongevejen er i god Stand, og to Gange aarlig, imod Sommer og Vinter, og naar det ellers behøves, lade dem reparere og lade Grøfterne rense og opkaste. Dette Arbejde skal besørges af Bønderne, der skal lignes og indeles og hver have sit afmærkede Stykke, saa det altid kan ses, hvem der er efterladende og bør straffes; hvis Proprietærene ikke lader deres Bønder møde, eller en Del udebliver efter Tilsigelse eller ikke istandsætter Vejen forsvarligt, skal Arbejdet udføres af andre, og Betalingen derfor udpantes hos de skyldige. Det samme gælder Kongens egne Bønder. Milmærkerne (fandtes maaske kun paa de nordsjællandske Kongeveje) skal ogsaa holdes i god Stand.

De talrige *Porte og Bomme* paa Kongevejen var til stor Hindring for den ulovlige Færdsel, men betød ogsaa en Forsinkelse for den lovlige. For at afbøde denne Ulempe red Ryttere i Forvejen for at lukke op,

inden Kongen eller andre med hans Tilladelse skulde passere. Saaledes nævnes i Antvorskov Lensregnskab 1631, at Ellen Marsvin havde „en Dreng“ til Hest for at aabne Bommene paa Kongens Vej, naar hun besøgte sin kongelige Svigersøn paa Antvorskov. Det var særlig i Vejkryds, hvor andre vejfarende kunde se Lejlighed til at slippe ind paa Kongevejen, at Bommene fandtes.

Nogle af disse Bomme skal nævnes: Bom ved Mørup og paa Slaglille Dam (Dæmning), Led paa Klosterøen, Hjortnæs og Skrallebassehus, tre Bomme mellem Skrallebassehus og Vedbysønder, Bom ved „Bregnehuset“ i Skovsø Horsevænge, Pouls Hus i Kallen, Rollerup Vænge og „Rasmusis Vænge i Fandens Hus“, Kongeport ved „Kalvehuset“, Aalsø og Esberg (Esberg var en nu ryddet Skovpart, der fra Antvorskov strakte sig mod Syd-Øst ned til „Rødehuset“ og Ny-Sø), Syvtækkerledet ved Svinsø, hvor Kongevejen krydsede Næstvedvejen og Led, hvor Sorøvejen begyndte, „tuert over for Slotsporten“, Bom ved Vandhuset, Port bag Beriderhuset og lige over for „Sparepenge“, Kraghuse Led, „Warrebyhus“, Port ved Tjæreby. 1663 opsættes 16 nye Porte fra Korsør til Sorø. Portene var anselige; de havde Teglstenstag og Vindskeder; en Kongeport, der opsattes i 1718, kostede 10 Rdl. 5 Mk. 12 Sk.

Lens- og Amtsregnskaberne nævner ogsaa talrige *Broer*, og ved mange af disse har der været Port eller Bom. Der kan nævnes Krebshuset, Bolbjerge Bro eller Bolbro, Kongebroen ved Sorø, Skrallebassehus, mellem dette Hus og Kindertofte, mellem Postriderhuset og Vedbysønder, den store Bro udenfor Vedbysønder (over Skovsø Aa) var 4 $\frac{1}{2}$ Alen lang og

lige saa bred, Kalvehuset, Aalsø Vænge, fire smaa Broer paa Landsgrav Mark, Vaarby Aa, Vemmelev Mark, Haneklint (1663: „en ny lang Bro over Stranden“), Bro ved „Kaasen“ i Korsør. Paa Kongens Vej til Næstved var bl. a. Bom mellem Lammehaven og Erteput Vænge, Bro og Port ved Engelstrup og Bom ved Rappenborg, men der har været mange flere.

Af Regnskaber ses, at der meget hyppigt blev øvet groft Hærværk mod Broer, Bomme og Porte, og at de til Tider helt fjernedes — dog efter kongelig Befaling. Saaledes meddeles 1643, at Broer og Bomme er aftaget alle Vegne paa Antvorskov; det er Torstensonskrigen, der bærer Skylden; noget Afbræk har man ment derved at gøre Svenskerne.

Vedligeholdelsen af alle disse Broer, baade Kongevejens og andre Vejes, kostede mange Penge, og de Landsbyer, der særlig havde Gavn af Broerne, maatte bidrage til Udgifterne ved at betale den saakaldte „Brohavre“. Til Eksempel kan anføres, at Vemmelev maatte betale 15 Skpr., Ormslev 18 Skpr., Forlev 11 Skpr., Hemmeshøj 12 Skpr. og Stude 5 Skpr. i 1687—88. I 1686 var 6 Broer paa Kongevejen til Sorø farlige at passere.

Forordningen af 1734 er en streng Indskærpelse af Færdselsforbudet, og det virker derfor lidt overraskende, at man allerede fra $\frac{19}{8}$ 1737 begyndte at frigive Færdselen paa Kongevejene i Københavns Amt, og fra 1756—67 blev vist efterhaanden alle Kongeveje givet fri til almindelig Færdsel.

Naar der i vore Dage tales om „Kongeveje“, menes der dermed de gode Landeveje, der i Slutningen af det 18. Aarhundrede blev anlagt her paa Sjælland, og hvortil det gamle Navn hæftedes. Af de oprinde-

lige „Kongeveje“ findes der Strækninger, der nu ikke mere benyttes, men ligger hen nærmest i „original“ Tilstand, nogle Strækninger, der benyttes i ændret Form, og endelig er der Strækninger, hvor Plov og Harve i Tidens Løb har saa godt som udslettet hvert Spor af Vej, saa denne kun lever svagt i ældre Folks Erindring.

KILDER.

---

1. Antvorskov Lens- og Amtsregnskaber.
2. Kancelliets Brevbøger.
3. Matrikulsarkivets Kort.
4. C. L. Poulsen: Beretning om Vejevæsenet i Danmark. (Rentek. Vejkontor Arkiv. Designationer og Samlinger til Vejevæsenets Historie 1764—1823).
5. C. M. Smidt: „Sorø“ (1923).
6. Meddelelser fra forskellige Personer, hvem jeg herved bringer min Tak.
7. Egne Undersøgelser af Kongevejen gennem flere Aar.

EFTERSKRIFT.

Om Valdemarsvejen fra Skjoldenæsholm til Lejre kan læses i en Artikel af Professor J. T. Lundbye i Aarvog 1924 for Historisk Samfund for Københavns Amt.

AGERDYRKNINGS- OG FORSTINTITUTET PAA MØRUPGAARD VED SORØ

Af
John Knox.

---

om bekendt opstod der i den sidste Trediedel af det 18. Aarhundrede en stærkt udbredt og meget levende Interesse i hele Danmarks Befolkning for Landets Landbrugsforhold, og som en Frugt af denne Interesse fremkom naturligt Tanken om Undervisningsanstalter paa dette Omraade. Den vel kendte Generalmajor *J. F. Classen* bestemte i sit Testamente, at en Del af det af ham oprettede Fideicommis Midler skulde anvendes til, hvad han kaldte et Agerdyrkningsakademi, og efter at han i 1792 var afgaaet ved Døden, oprettede man ogsaa et saadant Institut i „Næsgaard“ paa Falster; det sygnede imidlertid hen, og først da man i 1849 paany tog Tanken op, viste den sig livskraftig, og Næsgaard-Skolen kom i Sving og bestod og bestaar endnu. Ogsaa Staten ønskede at være med i Arbejdet for Undervisningsanstalter for unge Landmænd, og i 1830 skred man til Oprettelse af et saakaldet Agerdyknings- og Forstinstitut paa Mørupgaard, der ligger i Nærheden af Sorø og hørte under Akademiets Gods.

Formaalet var at give Eleverne saavel teoretisk som praktisk Undervisning i Landbrug, samt at lære

dem, hvad en Godsejer, en Forvalter eller Bestyrer af et Jordegods med Skovtillæg bør vide for „med fornøden Sagkundskab at kunne behandle til Nytte, Vedligeholdelse og Forbedring egne eller andres betroede private Skove“. Den søndre Fløj af Mørupgaards Hovedbygning blev indrettet til Beboelse for 12 Elever, som hver fik sit eget, fuldt møblerede 2-Fags Værelse med egen Indgang fra en mod Borggaarden løbende Korridor. Der blev ogsaa indrettet et fælles Forsamlings- eller Læseværelse, hvor der fremlagdes Tidsskrifter og Aviser, som Institutet abonnerede paa. Foroven i Bygningen blev indrettet Kammer for Elevernes fælles Oppasser. Eleverne skulde kun medbringe 5 Par Lagener, 2 Sengetæpper, 1 Dusin Haandklæder, 1 Hovedpude og 3 Lærredsvaar hver, det andet leverede Skolen. Opholdet, der var beregnet at vare 2 Aar, skulde de betale med 200 Rigsdaler Sølvaarlig, hvorfor der ydedes dem Undervisning, møbleret Værelse, Kost, Vask, Lys, Varme og Oppasning. Yderligere skulde de en Gang for alle betale 10 Rdlr. hver til Skolens Bibliotek, hvorfra de under deres Ophold fik udlaant alle fornødne Bøger m. v.

Undervisningen var som anført dels teoretisk og dels praktisk, den teoretiske strakte sig over Tiderne fra 1. November til medio April, medio Maj til 1. August og hele September Maaned, altsaa 9 Maaneder af Aaret. Den blev meddelt af Institutets Forstander Kammerraad *Giersing*, som docerede Jordbrugslæren samt Læren om Jordens Dyrkning og Forbedring og om de vegetabiliske Stoffers Frembringelse og Læren om Kreaturers Tillæg og Behandling og om animalske Stoffers Frembringelse. Endvidere docerede Professor *Kielsen* Matematik og dens Anven-

delse paa Landmaaling, Professor *Carsten Hauch*, Physik, almindelig Kemi, Agerdykningskemi og Zoologi, Professor *Bredsdorff* Mineralogi, Botanik, særlig Agerdykningsbotanik og Geognosi, Landinspektør *Voigt* Kortkopiering, Tegning og Beregning samt Inddeling paa Kortet, Inddeling og Opmaaling i Marken og med Maalebord samt Bonitering og Nivellering, Dyr læge *Heygaard* Læren om Husdyrenes Eksteriør, om et godt Beslag, om de almindelige Sygdomme hos Husdyrene, samt deres Behandling og om Anatomi, Physiologi og Pharmacologi, og Forst-candidat *Sparre* Forst-Korttegning, Skovkultur og Bedrift samt Forstbotanik. De tre Professorer, der alle var ansatte ved Sorø Akademi, og Landinspektør *Voigt* holdt deres Forelæsninger m. v. i Sorø i et af Akademiets Auditorier 4 Dage ugentlig fra 9—1 Formiddag, dog med $\frac{1}{2}$ Times Hvil, Eleverne blev gratis befordrede til og fra Sorø. Den øvrige Undervisning blev foretaget paa Mørupgaard i et dertil særlig indrettet Lokale. *Giersing*, som maa have været en skrap Morgenmand, læste om Sommeren fra Kl. 5—6 Morgen og om Vinteren fra Kl. 6—7 paa Ugens fem første Hverdage, *Heygaard* Kl. 5—6 Eftm. samme Dage og *Sparre* fra Kl. 10—12 Onsdag og Torsdag. De unge Mennesker har unægtelig været spændt haardt for.

Den praktiske Undervisning faldt i 2 Dele, nemlig dels at lære Eleverne Brugen af alle Slags Agerdykningsredskaber, og dels at lære dem den daglige Administration af et Avlsbrug. Den blev meddelt af Forstanderen, Kammerraad *Giersing*, der til sin Hjælp havde en Assistent. Til den førstnævnte Undervisning, Redskabslærens Formaal, blev der af Mørupgaards Jorder uden for Hovmarkerne, men i Gaardens Nærhed

afsondret et Areal til særlig Drift. Dette Areal blev inddelt i 9 Marker, hver ca. 5 Tdr. Land store, som alle skulde særlig indhegnes med Voldgrøfter hver for sig. Enhver af disse 9 Marker blev inddelt i 12 Lodder, hvoraf hver Elev fik overdraget den Lod, hvis Nummer svarede til Nummeret paa hans Værelse paa Institutet. De Lodder i hver af disse Marker, som i Følge den paa hele det ommeldte Areal efter dets Grundbeskaffenhed anlagte Vekseldrift dyrkedes med Sæd eller Rodvækster m. v. og Lodden i den Mark, som aarlig bærer Kløver bestemt til Høslet, behandlede Eleven selv, forsaavidt han havde Lyst dertil, Aaret om under Forstanderens Vejledning med alt det Pløjnings-, Saanings-, Harvnings- samt Korn- og Høhøstningsarbejde, som hver Lod fordrer og ved Hjælp af Instituttets Avlsredskaber, saasom Svingplove og Extirpatorer. For at Eleverne ogsaa kunde erhverve Øvelse i Brugen af de Redskaber, som benyttes paa Laden, er alle Lørdag Eftermiddag i Kursusets andet Aar viede til dette Formaal, og Gaardens Folk skal i den Tid rømme Laden. Denne Del af den praktiske Undervisning foregaar væsentligst i de Tidsrum af Aaret, hvor den teoretiske Undervisning ikke meddeles, nemlig fra medio April til medio Maj samt første Halvdel af August og af Oktober, hvorved bemærkes, at de nævnte 2 Maaneder var bestemt til Ferier, der dog fra Elevernes Side ikke var obligatoriske, for saa vidt Augustferien angik.

Den anden Del af den praktiske Undervisning bestod som anført i Oplæring i Administration af et Avlsbrug og maatte selvfølgelig udføres Dag for Dag hele Aaret rundt. Til dette Formaal var Undervisningen opdelt i 12 Gerninger, der i Reglen ugevis gik

paa Omgang mellem Eleverne, som altsaa alle kom det hele igennem adskillige Gange. De 12 Gerninger var:

1. at vække Tjenestetyendet om Morgenen og sætte dem samt Husmændene i Arbejde, have Opsigt med dem og mulige andre Arbejdere, at paase Orden og Renlighed i Ladegaarden og Borggaarden og imellem og omkring Bygningerne samt i fornødent Fald foranstalte Snekastning paa disse Steder saavel som paa Gaardens Veje,
2. at ordinere og have Opsigt med Hestenes og Plagens Røgtning, Fodring eller Græsning og i Bedækningstiden med Gaardens egne og fremmede Hoppers Bedækning,
3. at ordinere og have Opsigt med Hollænderikvægets Røgtning, Fodring m. v., med Vanding og Vandingssteder og med Fedekvæget og Tillægs- og Fedekalvene,
4. at ordinere og have Opsigt med Mejeriet, dets Produkter og deres Behandling,
5. at ordinere og have Opsigt med Faarenes og Svinenes Røgtning, Fodring eller Græsning og med Tillæget af dem og med Opfedning,
6. at ordinere og have Opsigt om Vinteren med Skovarbejderne i Gaardens Skove og om Sommeren med det ret betydelige Tørveskær samt med den daglige Anvendelse af Brændslet,
7. at have Opsigt med Vogne, Plove og Avlsredskaber og anordne det fornødne med Hensyn til deres Vedligeholdelse samt at holde Opsigt og forordne det fornødne med Hensyn til Smed, Hjulmand og andre Haandværkere,
8. at ordinere og have Opsigt med Kastning og Rensning af Sæd og andre Avlsprodukter og

- med alle Beholdninger af Materialier samt at være nærværende ved Assistentens Udlevering eller Modtagelse af Sæd eller andet,
9. under Institutets Gartners Vejledning at ordinere og have Opsigt med alle Arbejder i Have eller Plantage samt med alle Plantninger ogsaa i Markhegn og Skov og — om Vinteren — med alle Haveprodukters Opbevaring,
  10. at ordinere og have Opsigt — om Vinteren — med Tærskning, Kastning, Rensning og Langhalmgøringen samt med Tærske- og Rensemaskinernes Brug og — om Sommeren — med Mergling og andre ekstraordinære Jordarbejder.
  11. at være behjælpelig paa Skriverstuen ved Regnskabsføringen og
  12. at ordinere og paase udført alt tilfældigt og øjeblikkeligt, som kan møde, og at gaa Forstanderen til Haande, naar han formedelst Vejrforandringer eller af andre Grunde finder det nødvendigt at ordinere Arbejde udenfor det for Dagen bestemte, maaske allerede paabegyndte eller at gøre Forandringer i dette, og naar der kommer fremmede, som ønsker at se Institutet.

Til Vejledning overleveres der Eleven ved hans Overtagelse af en af de ommeldte 12 Gerninger en nærmere Fortegnelse over, hvad der falder ind under den paagældende Gerning, og denne Fortegnelse skal han have ophængt paa sit Værelse og sætte sig ind i og aflevere den til sin Efterfølger.

Eleverne har uden Vederlag Adgang til Sorø Akademis to Baller, og Forstanderen kan en Gang om Foraaret og en Gang om Efteraaret foretage Rejse med dem til nogle for Agerdyrkere og Forstmænd

særlig interessante Steder paa Sjælland, dog at de selv maa bekoste Logis og Bispisning. Den Elev, som maatte have Evne og Lyst dertil, kan holde Ridehest mod at betale for dens Fodring.

Institutet var som anført beregnet paa 12 Elever, men til første Kursus i 1830 meldte sig kun 9, og i de faa Aar Institutet bestod naaede man vist aldrig op til fuld Belægning. Af de 9, som meldte sig, var tre Københavnerne og en fra Christianssand og kun de fem Landboere, nemlig tre fra Sjælland og to fra Fyn. Efter Navnene og øvrige Oplysninger at dømme hørte ikke en eneste af de ni til Bondestanden, det var sikkert en lille Trop af Junkere, som rykkede ind paa Mørupgaard. Det kan næppe antages, at alle ni Mand holdt ud de to Aar igennem, og i al Fald var der kun tre, nemlig Københavnerne *Christian Thielemann* og *Frederik Ludvig Mynster* samt *Andreas Michael Eilskov Warthoe* fra Snesere, som efter at første Kursus var afsluttet ønskede at faa officielt Vidnesbyrd om deres Fremgang. Der blev i den Anledning af den „Højkongelige Direction“ med uhyre Vidtløftighed anordnet en Examen, som blev afholdt i September og Oktober 1832. Den bestod dels i en praktisk Prøve, som aflagdes først, og dels i en teoretisk Prøve, som baade var skriftlig og mundtlig.

Den praktiske Prøve var ret enkel og bestod kun i, at Eleverne skulde godtgøre deres Færdighed og Kundskab i:

1. at bruge Svingploven og Leen,
2. at taksere og bedømme Træer af forskellig Størrelse saavel i Henseende til deres kubiske Indhold, som til deres virkelige Alder og
3. at bedømme nogle af ethvert Slags af de større

Husdyrs Alder, saa og med Hensyn til deres Eksteriør at forklare baade deres Fuldkommenheder og deres Fejl.

Den teoretiske Prøve var derimod ret vidtløftig, idet der saavel gennem Løsning af Opgaver som gennem mundtlig Eksamination skulde præsteres Bevis for Kundskaber i følgende 7 Fag:

1. den teoretisk-praktiske Agerdyrkningsvidenskab.
2. Forstvidenskab.
3. Veterinærvidenskab.
4. Matematik.
5. Agerdyrkningskemi.
6. Naturhistorie.
7. Landmaaling.

Prøverne i den skriftlige Del aflægges paa Mørupgaard for saa vidt angaar Videnskaberne 1, 2 og 3, men iøvrigt i Sorø. Den mundtlige Eksamen afholdes paa Mørupgaard. Opgaverne fastsattes efter Samraad i Lærerkollegiet, de mundtlige Spørgsmaal bestemmer den eksaminerende Lærer. Til at overvære og bedømme saavel de praktiske som de teoretiske Prøver indbydes to Censorer, som ved den første Eksamen var Proprietær *C. de Neergaard* til Gunderslevholm og Landvæsenskommissær *P. N. Nygaard* til Frederikskilde og for den mundtlige Eksamens Vedkommende nævnte *Nygaard* og Commerce Assessor *P. S. Neergaard*, de deltog dog ikke i Censuren over Matematik og Landmaaling.

Opgaverne til den skriftlige Del er mangfoldige, i Veterinærvidenskab drejede de sig om Trommesygen og i Landmaaling var de saa mange, at man under Hensyn til den fastsatte Tids Korthed (3 Timer) maatte stryge den femte, sidste og vidtløftigste af

Opgaverne. Karaktersystemet blev vidtløftigt reguleret, i Specialkarakter for de 3 praktiske og 7 teoretiske, altsaa ialt 10 Prøver, hvorved bemærkes, at Bedømmelsen af den skriftlige og den mundtlige Præstation i hvert Fag blev slaaet sammen til én Karakter; i Karakter kunde der gives „meget godt“, „godt“ og „maadeligt“ og ved særlig fremragende Præstationer „udmærket godt“. Specialkaraktererne blev regnet sammen til en Hovedkarakter, som lød „meget duelig“ og „duelig“, hvorhos der aabnedes Adgang til at opnaa „udmærket duelig“. Det blev meget nøje bestemt, hvilke Specialkarakterer, der skulde kræves for at bestaa og for at opnaa de forskellige Hovedkarakterer. Alle tre Kandidater opnaaede Hovedkarakteren „meget duelig“, *Thielemann* fik den fineste Eksamen, han fik 4 ug og 6 mg.

Institutet fik som bekendt kun en stakket Levetid, efter faa Aars Forløb døde det af Mangel paa Elever. Naar man læser om dets Oprettelse og Drift, forekommer det mig, at Institutet lige fra Planlægningen har baaret Dødskimen i sig, man har overreguleret det hele, reguleret og anordnet, sikkert i den bedste Hensigt, men bare saaledes, at man slukkede Livet, som nu en Gang gaar sine egne Veje og ikke lader sig i alle Detailler inddæmme og indordne. Som saa ofte blev Institutet et mislykket Forsøg, men det har alligevel været et af Grundlagene for de nu over hele Landet etablerede Landbrugsskoler.

MADS I HAVEN

AF

Johs. T. Christensen.

Blandt Vollerup Skolebørn blev tit talt om Mads i Haven, den gamle mærkelige Mand, som havde saa stor en Kikkert, at man i den tydeligt kunde se Folk gaa omkring ovre i Skørpinge og Slotsbjergby, en hel Mil borte. Flere havde prøvet det, saa det var helt sikkert. Han havde et højt Stil-lads, hvor han stod og kikkede Stjerner, en Globus, som ingen havde set Mage til, og en vældig stor Magnet og mange andre mærkelige Ting og Værktøj. Og han kunde fortælle, længe før Almanakken kom, naar der blev Solformørkelser og Maaneformørkelser, og naar Paasken faldt. Ja, han havde endda selv lavet et stort Kort over alle Himlens Stjerner. Det var en meget mærkelig Mand.

Jeg var som Skoledreng — op mod 90'erne — meget optaget af disse Beretninger, og en Dag, da vi Skolebørn fra Vollerup var sluppet fri fra Gimlinge Skole, fandt vi paa at ville gaa en Omvej ad Præstemarken hjem for at prøve at faa Lov til at se i Kikkerten. Det var spændende, for det var ikke altid den gamle kloge Mand havde Lyst til at vise sine Sager frem.

Saa travede vi da en Foraarsdag ud ad det lange

Præstemarksgærde til „Horsehaven“, og snart fik vi Huset i Syne, et lille, straatækket og hvidkalket Hus paa flad, aaben Mark og uden Trævækst omkring. Det havde en Dør og to Vinduer paa Forsiden og lignede i det hele andre smaa Indsiderhuse, som den

Mads i Haven.

Gang laa i Gaardenes Markhjørner og var Bolig for fattige Folk. Det eneste mærkelige var Stjernekikkerstilladset ved Østgavlen.

Da vi kom nærmere, saa vi Mads sidde uden for sin aabne Husdør og se ud over Egnen, Hænderne hvile han paa Knæene. Huen var trykket fast ned paa de graa Lokker, der stak frem ved Ørene. Der var Ro og Alvor over det runde, regelmæssige Ansigt, en meget pæn gammel Arbejdsmand — men hvor saa han dog almindelig ud — ligesom alle de andre

Hverdagsmennesker, man saa. Var det virkelig den kloge Mand, som var saa helt anderledes end alle andre?

Vi prøvede os frem, om han var i Humør til at tage Kikkerten frem. Vi fulgte med Spænding hans Blik, og det slog mig, at Øjnene paa en Gang var saa mærkeligt barske og milde. Han skød Underlæben op over Overlæben, slog Armene over Kors og saa vist paa os: „Nej, i Dag kan det ikke blive til noget. Det er heller ikke klart nok“.

Ny Overtalelsesforsøg var forgæves. Mads rejste sig og gik ind. Snart var den lukkede Dør imellem os og den gamle, middelhøje, lidt duknakkede Mand. Der stod vi.

Der var det ved Mads, som vi kendte ham fra hans ældre Dage, at fik han det Indtryk, at man kom til ham for Løjer eller af simpel Nysgerrighed, var han urokkelig. Man kom ingen Vegne ved at trænge sig paa. Det gjorde ham kun mere barsk. Hvis han derimod mærkede, at man virkelig søgte at lære noget hos ham, var han den ideelle Læremester, æggende, tilskyndende, hjælpende. Saa blev man klar over, at var han end barsk af Ydre, var han mild af Indre.

Saadan var mine første Indtryk af Mads Hansen, og de er blevet bestyrkede ved de Undersøgelser, jeg har foretaget for at bevare hans Minde i vor Egns Historie.

Mads Hansen var betroet mange Talenter, og ingen skal sige, han gravede dem i Jorden, skønt Mulighederne for deres fulde Udnyttelse var ringe. Han gjorde sit lille Hjem til en Videnskabens Bolig. Hans Navn blev kendt og skattet af alle i den nære

Omegn, og derved blev det, skønt hans Evner og Granskerflid under gunstigere Kaar vel vilde have gjort ham til en af vort Lands betydelige Videnskabsmænd.

Mads Hansens Fader hed Hans Nielsen, og den 15 Tønder Lands Ejendom, han havde i Fæste, var en Parcel af den Gaard i Vollerup, som nu ejes af Sogneraadformand Alfred Bendtsen. Den daværende Ejer var Alfred Bendtsens Oldefader Christen Madsen. Hans Nielsen døde i Efteraaret 1830, da Mads var 15 Aar gammel. En Halvbroder, som var 15 Aar ældre, overtog ved samme Tid et andet Boelssted paa Vollerup Mark, og Moderen boede i det gamle Hjem til sin Død i 1836.

Dette Hjem er Rammen om en Del af Mads Hansens Barndoms- og Ungdomstid. Om Forældrene vides intet særligt, men der er nogen Sandsynlighed for, at de har været velbegavede. Visse Karaktertræk og Evner hos Efterkommere i Slægten tyder derpaa. Moderen har vist en særlig Omhu for Mads, som legemlig set ikke var saa godt udstyret som andre Børn, idet hans Fødder var slemt misdannede, saa at han ikke helt kunde tage Del i andre Drenges Leg.

Men kunde han ikke hævde sig paa Legepladsen, tog han Erstatning i Huggehusarbejde og boglig Beskæftigelse, og navnlig her tog hans vaagne, lærelystne Sind en ikke almindelig Retning.

Det var ganske særlig ikke almindeligt i de Tider, at Børn drev det synderlig vidt i almindelige Skolefag. Kunde de faa lært at læse nogenlunde og at klare de simpleste Regneopgaver samt at kende deres kristelige Børnelærdom — kraftigt og paa tør rationa-

listisk Vis indbanket — saa fordredes der almindeligt ikke mere, hverken af Barnet eller Læreren.

Det er saa meget mere paafaldende, at den sva-gelige Dreng allerede i Skoleaarene saa Lejlighed til at løbe saa langt forud for sine Kammerater. At han i udpræget Grad besad Haandens Snille og praktisk Sans og fik Lejlighed til at udnytte disse Egen-skaber forstaas lettere. Huggehuset spillede en meget større Rolle hos Almuen i ældre Tider, og der var al Tid blandt Bønder disse Altmuligmænd, som kunde alle Haandværk og reparere snart sagt alle mulige Slags Redskaber, Husgeraad og Bygninger, ja, ogsaa fremstille solide og smukke Ting af nyt. Derimod var Tiden, hvad Lejlighed til boglig Kundskab angaar, vidt forskellig fra vor Tid, da Bordet staaer dækket frit for alle, der vil tage for sig af Lærdommens Retter. Nu kan et klart Hoveds Lærdomssysler lettere vokse ud over Folkeskolens Rammer. Nu er der Op-lysning og Vejledning alle Vegne, men hvor havde Mads Lejlighed til at nyde den Slags Haands-rækninger?

Det maa alligevel være lykkedes ham at faa fat paa Lærebøger, som har sat ham i Gang og skærpet hans Tænkeevne i den Grad, at han dér, hvor de aller fleste vilde køre i Staa uden en Lærers Vejledning, har kunnet arbejde videre paa egen Haand og naa til Bunds i Problemerne. Blandt hans efterladte Pa-pirer, som desværre efter hans Død blev spredt for alle Vinde, saa de ikke alle kom i nænsomme Hæn-der, findes nogle Regnehæfter fra 14-Aarsalderen, Chifferbøger kalder Mads Hansen dem, og deri har han indført Regnestykker af alle tænkelige Regnearter og givet Forklaringer. Det ses her, at han allerede

da var fortrolig med Regneopgaver af den Art, at man ved en Præliminæreksamen i vore Dage næppe vilde opstille dem stort sværere.

Det er øjensynligt, at Regnefagene allerede i hans tidligste Ungdom fængslede ham mest, men ogsaa ved sit Arbejde i Huggehuset tog han Nytte af de Kundskaber, han flittigt og optaget havde samlet sig. Det fortælles — uden at det dog har været muligt at konstatere det sikkert — at et af de Arbejder, han i sin Barndom eller tidligste Ungdom var mest optaget af, var Indretningen af et Ur, hvis Hjul alle var af Træ og saa nøjagtigt beregnede, at alle Takker greb ind i hverandre paa rette Maade, saa at det blev i Stand til at vise rigtig Tid. Hvad Mads Hansen som voksen uden anden Vejledning end sin egen klare Hjerne, sit gode Haandelag og sin praktiske Sans var i Stand til at fremstille, gør Meddelelsen om Træuret troværdig.

Jo, den lille Mads havde med Flid fundet Vederlag for Savnet af ikke at kunne tage Del i jævnaldrende Drenges Spilopper og Sport.

Ved Moderens Død i 1836 opløstes Hjemmet, og nu begynder Mads Hansens af hans rige Personlighed prægede Eneboertilværelse.

Christen Larsens Enke, Maren Olsdatter, som boede i Nabostedet med Jord ned mod Gyldenholms Marker, maa have følt Trang til at hjælpe det unge Menneske, hvis hele Arv efter Faderens Død beløb sig til godt en Snes Rigsdaler. Hun overlod vederlagsfrit Mads Hansen Jord til en Byggegrund, imod at han derpaa opførte tre Fag Hus, som ved hans

Dødsfald skulde tilhøre Ejendommen, som havde afstaaet Jorden.

Allerede samme Aar opførte Mads Hansen den lille Bygning, som Livet igennem blev hans Opholdsrum, Studerekammer og Værksted.

Der var en lille Entré og bag den en stor aaben Skorsten med Ildsted og et Brændselsrum. Fra Gangen kom man ind i Husets eneste Stue, hvor der kort efter Opførelsen blev anbragt en Høvlebænk under de to Vinduer mod Syd, et lille Bord og en haard, højrygget Sofa ved Vinduet mod Nord, en Kakkelovn ud for Skorstenen og et Drejelad midt i Værelset. I det nordøstre Hjørne stod Sengen, skilt fra ved et Sirtses Forhæng, og det meste af Østgavlens sydligste Del optoges af en meget stor Egetræs Kiste. Ved Vinduerne over Høvlebænken var Værktøjet i god Orden stukket ind mellem nogle Tremmer. Denne Indretning holdt i det væsentlige, saa længe Huset stod.

Haandværk var Mads Hansens vigtigste Erhverv i de unge Aar. Men hvilket Haandværk? Somme Tider murede han, til andre Tider var han Tømrer og stod for Byggeforetagender i Omegnen. Saa kom der Bud efter ham om at sætte en Brønd, lave en ny Fjællefadding til en stiv Vogn, Hammelstøj og Svingler, Skovle og Spadeskaffer og Træstel til Plove og Harver, en Gaasebænk til Konen i Gaarden og et Meje-rede til Manden eller Karlen, en Tørvesluffe, River, Borde og Bænke, Stole, Skabe og Hylder, kort sagt alt, hvad man havde Brug for baade ude og inde. I Løbet af faa Aar havde Mads faaet en stor Kundekreds. Man kom til ham med Rokke, Garnvinder, Hørredskaber. Alt hvad der var i Stykker, kunde han hele.

Og de kom ikke blot til Mads Hansen, naar de skulde have noget sat i Stand. De kom der ogsaa for at passiare med ham eller med andre Gæster. I Løbet af faa Aar var alle i den nærmeste Omegn blevet hans Kunder og mange hans personlige Venner.

Især var han nær knyttet til Hjemmet, som havde givet ham Byggegrund, og Sønnen Lars Christensen, som i 1845 overtog Hjemmet efter Moderen, var hans nære Ven, der hyppigt havde sin Gang i det lille ejendommelige Hus, ligesom Lars Christensens Hjem altid stod aabent for Mads Hansen, hvis redbonne Færd gjorde, at alle havde Tillid til ham og gerne vilde se ham deltage i deres Selskabelighed. Han blev indbudt til alle sine nærmere Bekendtes Høstgilder, Bryllupper, Barselsgilder og andre festlige Lejligheder. Man holdt af hans skarpe Vid. Han var en Mester i Satiren, men det skadede ikke, at han undertiden tog lidt haardt. Det var ikke af smaaligt Nag eller Gnaveri, og man saa igennem det ind til det venlige Hjertelag.

Selv kunde han jo ikke byde stort til Gengæld for al den Venlighed, han mødte, men en Snaps og et Stykke Kandis kunde der da gøres Udvej for, naar der kom Gæster, han mente at skylde lidt Opvarthning.

Forholdet til Broderen, Niels Hansen, som boede i et Boelssted lidt nærmere Vollerup By, var altid hjerteligt og godt, og jævnlig, naar Boghandlerregningerne var blevet for store, laante Mads nogle Rigsdaler hos ham. Tit var han paa Arbejde hos Broderen, og han var altid tilstede ved festlige Lejligheder og tog i det hele Del i Hjemmets Glæder og Sorger med den Medfølelse og Medleven, som var

saa karakteristisk for den ensomme Mands Forhold til sine Omgivelser.

Hans Økonomi var lige fra første Færd spændt, og det havde sin bestemte Aarsag. Hver ledig Stund benyttede han til Udvidelse af sine Kundskaber, og det var efter Datidens Forhold ikke Smaaregninger, han havde at klare hos Boghandler Lindbergh, Slagelse.

Ved 30-Aarsalderen har hans videnskabelige Sysler taget ham saa stærkt, at han jævnligt afsætter mange Dage — ja, vist Nætterne med — til Studeringer. I Dagbogen kan man ud for én Dato finde: „Lavet en Tørvesluffe“ og ud for den næste: „Forberedende Læsning i Astronomi“. Ved østre Husgavl havde han bygget en stor Platform i Husets Bredde og omtrent i Højde med Huset. Der tilbragte han mange stjerneklare Nattetimer med sin store Kikkert. Det havde været dyrt at faa den anskaffet, men Glæden ved dens Brug kunde rigeligt opveje Savnet af Nattesøvnen. Det stærke Blik fortabte sig i det uendelige Himmelrum, og Viljen til ved egne Maalinger at konstatere det læstes Rigtighed gav de opadvendte Øjne en betaget Glans, den friske Almuehjerne en uerstattelig Nydelse.

Han havde ofret megen Tid paa Geometrien. Det kom ham nu til stor Hjælp, efterhaanden som Interessen for Stjernehimlen greb ham fastere og fastere, saaledes at Astronomien vist tilsidst helt tog Overhaand over al anden videnskabelig Sysse.

I 1854 er han naaet saa vidt, at han i Dagbogen kan meddele, at han har tegnet et Planetkort. Mange Dage, ja, næsten hele Maaneder, har han ladet alt andet Arbejde hvile. Han begynder i Reglen sine Studier med, hvad han kalder forberedende Læsning til Forstaaelse af: „Logaritmer, Navigationslære, Høj-

demaaling, Korttegning, Geografi o. s. v.". Han kalder ikke en flygtig Gennemgang — selv om den er sket ved Tællepraasen i lange, vaagne Nætter — for Studium. Naar han for Alvor tager fat, gaar han grundigt til Værks, til han forstaar og er i Stand til ved Eksperimenter og egne Beregninger at gøre Stoffet til sit eget. Hvad andre kun kan fatte lidt af ved en Lærers Hjælp, tilegnede han sig saaledes, at han faktisk var mistænksom overfor alle videnskabelige Resultater, indtil han kendte dem som noget selvoplevet, som en Opfindelse, han fuldt ud kunde staa inde for.

Derfor var han ogsaa, naar han en enkelt Gang underviste Elever, den ideelle Lærer. Hos ham gjaldt Remsen ikke, men virkelig Forstaaelse og Evne til at forklare det opfattede. „Hvad skal du med Facitliste, Dreng. Du maa selv staa inde for Resultatet ved at prøve Opgaven paa flere Maader“, kunde han udbrøde. I Undervisning af Værktøjs Brug var han næsten som en moderne Sløjdlærer, og Forsøg af forskellig Art gjorde han til en Leg. Min Far (Gdr. Lars Christensen, Vollerup M.), som i nogle Drengenaar nød godt af hans Undervisning, skildrer den saaledes:

„Den da almindelige Udenadslæren foragtede han fuldtud, men god Orden og Plan skulde der være i det hele, og han forstod at indrette det saaledes, at det aldrig blev kedeligt for Eleven.

Første Time om Formiddagen læste jeg Astronomi i en Bog, som hed Den oprigtige Almanakmand, og den forklarede han mig meget grundigt, saa jeg senere i Livet havde megen Fornøjelse deraf. Næste Time havde jeg almindelig Regning paa Tavle. Jeg lærte at regne de samme Opgaver paa to Maader. Naar Facit saa blev ens, vidste man, det var rigtigt.

Men naar jeg saa kom i Skolen og brugte andre Former, kom jeg i Unaade hos min gamle Skolelærer. Han lærte os blot, at naar vi skrev saadan op og regnede saadan, saa fik vi Facit, men hvorfor det maatte blive saadan, det var ikke hans Sag at forklare. Saa havde vi en Times Arbejde ved Høvlebænk og Drejelad, og der maatte jeg lære at bruge de forskellige Slags Værktøj. Dernæst havde jeg en Time i Geometri og Landmaaling, og det var det Fag, baade Læreren og jeg havde mest Lyst til, og som jeg ogsaa fik en Del praktisk Øvelse i.

Om Eftermiddagen, naar vi var hjemme (Mads Hansen havde i den Tid adskillige store Landmaalararbejder) arbejdede vi aldrig, uden det var noget meget presserende. Saa blev Tiden brugt til at øve alle mulige videnskabelige Kunster og Narrestreger med Fysik, Kemi, Landmaaling, Højdemaaling og meget andet, som var interessant og morsomt tillige.

Om Aftenen fulgtes vi ad hjem til mine Forældre og spiste Nadver, og der blev han om Aftenen“.

Sprog interesserede ikke Mads Hansen ret meget. Jeg gengiver efter Erindring en af hans Udtalelser. Skulde et enkelt Ord have lydt anderledes, kan jeg i hvert Fald tydeligt skelne Meningen og Tonefaldet:

„Sprog er noget sært noget at arbejde med. Det er saa ubestandigt. Det er ikke til at naa fast Bund i noget der. I Dag er det saadan, om nogle Aar anderledes. Nej, studer de evige Naturlove, min Dreng, saa ved du, du lærer noget, som er urokkeligt og fast og gældende“.

Mads Hansen skrev dog — med en smuk og stærk Haandskrift — et velformet Dansk. Han havde en enkelt Stavfejl, men det er let at se, at han ved en

Smule Umage med Grammatikken ogsaa kunde være blevet en ulastelig Stilist.

Helt urigtigt er det, naar man undertiden har villet paastaa, at kun de matematiske Videnskaber fangede hans Interesse. Alene den Kendsgerning, at han straks ved Udkomsten af Fabricius' store, illustrerede Danmarkshistorie anvendte en god Del af sine knappe Indtægter til Køb af den, peger afgjort i anden Retning, ja, det gør hans Boghandlerregninger og hans Bladhold i det hele taget. Selv det store nordiske Konversationsleksikon maatte han abonnere paa. Og hans Bøger var i Brug i en saadan Grad, at man knap fatter, hvordan han kunde naa saa meget.

Og saa kunde Folk endda finde paa at kalde ham doven, naar han til Tider arbejdede meget lidt i det praktiske, men sled saa meget haardere med Teoriene. Ganske enkelte Dage bestilte han dog praktisk talt intet — udover maaske at øve sig lidt paa Violinen. Hemmeligheden ved, at han kunde naa at lære saa meget var nok den, at han forstod helt at fordybe sig i et Arbejde og helt at hvile, og naar han hvilte, kunde han med gode Venner og med Børn sludre om det mindste, navnlig hvis han fik Følelsen af, at man vilde lære noget. Saa kunde han lave det saadan, at man virkelig troede, man sad og hjalp hverandre med at finde ud af Tingen. Snart var man selv den klogeste, snart var han det.

I Politik holdt han sig udenfor Partistriden, men det betyder ikke, at han ikke fulgte bedre med end nogen af hans Bysbørn og Omgangskreds. Adskillige af hans originale Bemærkninger lever efter ham og bærer Vidnesbyrd om, at han ogsaa paa det Felt — ved Læsning af Dagblade, Tidsskrifter, histo-

riske og geografiske Værker — var langt forud for sin Samtid.

Hans Evne til, som man siger, at ramme Hovedet paa Sømmet var med til at gøre hans Stue til et yndet Samlingssted, et Fristed, hvor alle Spørgsmaal kunde drøftes og blive krydrede med Mads Hansens klare Dømmekraft, vittige Indfald og bidende Bemærkninger, som maatte vække Eftertanke. Adskillige holdt ogsaa af at sidde i hans Stue og spille Dam eller Tavl med ham eller med hverandre.

I religiøse Spørgsmaal var han mere tavs end i andet, og det gjorde, at han under Tiden blev antaget for at være Fritænker. Jeg lader nogle mellem hans Papirer fundne Smaanotitser tale for sig selv.

Paa en Seddel med Meddelelse om Chr. Larsens Enkes Død i 1848 staar skrevet:

Farvel vi sige med bedrøvet Hjerte,
sov sødt i Fred.

Det Haab os lindrer kun vor store Smerte,
at hist vi samles i Guds Herlighed.

Ved sin Ven Boelsmand Lars Christensens Død i 1859 skrev han i Dagbogen, der ellers kun indeholder Oplysning om foretagne Arbejder og om Indtægter og Udgifter:

„Jeg behøver stadig nogle visse Erindringer, som maa gøre mig opmærksom paa mit Livs Ende. Alt for ofte undertrykker jeg Dødstanken i min Sjæl, og om dette end ikke sker, saa er der dog tusinde Adspredelser, som enten ikke forunder mig Tid til at tænke paa Døden, eller som gør Dødens Erindring frugtesløs for mig. Og dog er det fornødent for min egen Sikkerheds og Roligheds Skyld, at jeg ofte tæn-

ker paa Døden og derved formindsker min Frygt for den.

Da mit dødelige Liv ikke er andet end en bestandig Strid med Synd og Elendighed, er det da ikke en naadig Bestyrelse af Gud, at han har indskrænket min Tid til saa kort en Varighed. Min Vej til Himlen gaar gennem Trængsler. Skulde jeg da ikke prise Forsynet, som har gjort Gennemgangen saa kort“.

Paa en anden Seddel meddeles, at Gdr. Chr. Madsen, Vollerup, er død 1860 og Gdr. Hans Olsen 1866, og tilføjes: „Dette skal være mig et Minde om to af mine ældste og mest oprigtige Venner“.

Paa samme Seddels anden Side er i 1868 og 1874 fortalt om hans gamle Skolelærer C. Petersens og hans Broder Niels Hansens Død. Her er vedføjet dette Salmevers:

En Gang oprejses skal mit Støv
og evig hos min Jesum leve.
Jeg regnes blandt de dødes Tal,
Forraadnelse mit Ler omgiver.
Dog evig jeg ej blive skal
det, jeg i Gravens Mørke bliver.
Min Aand udhviler i Guds Skød
og taber sig i salig Glæde,
en Fryd, som ingen Synder nød
i denne Verdens Jammersæde.

I et Kort over København fra 1872 med alfabetisk Fortegnelse over Seværdigheder laa et Billede i Postkortstørrelse af den korsfæstede Frelser, vistnok en Gengivelse fra en københavnsk Kirke. Over det var lagt en omhyggelig tilskaaret Glasplade.

Først i 50-erne staar Mads Hansen rustet til at optage et nyt Arbejdsfelt, som interesserede ham

meget, og som ogsaa gav en Del Fortjeneste, nemlig Landmaaling.

Geometrien har lige fra hans tidligste Ungdom haft hans mest levende Interesse. Han har gennempløjet store geometriske Lærebøger, som de benyttes ved de lærde Skoler, og hans egne indføjede Beviser og Beregninger viser, at han har forstaaet selv de sværeste Ting i dem.

Første Gang han i Dagbogen nævner Korttegning er i 1850, da han udfører et Kort over tre Gaardes Marker i Gimlinge. Samme Aar opmaaler han for Øvelse sit Barndomshjem og de omliggende Ejendommers Marker og udfører et smukt Kort med nøjagtige Arealberegninger. I 1851 er adskillige Dage helt viet Tegneøvelser, og disse Øvelser fortsættes Aar efter Aar, ogsaa efter at han har begyndt at fungere som tilkaldt Landmaaler. Han har efterladt sig en Mængde store Kortruller, og paa mange af Kortene staar vedføjet: Copieret af Mads Hansen for videnskabelig Øvelse. Blandt hans første Tegnearbejder hører en Haveplan til Gartneren paa Gyldenholm.

I 1840 havde G. Brøndsted købt denne Herregaard, og han kom snart i Forbindelse med Mads Hansen, bemærkede hans rige Evner og satte ham i Arbejde med forud for Høst at inddele Kornmarkerne i Strimler paa 1 Td. Land hver til Høstarbejderne, som mejede paa Akkord. Men derved blev det ikke. Han fik i 50erne overdraget at opmaale og kortlægge Gaardens vidtstrakte Arealer og inddele Markerne i Skifter.

I 50erne blev Herregaardsmarkerne ogsaa dræned, og Mads Hansen ofrede mange Dage og Nætter paa ogsaa at forstaa Dræningsarbejdet til Bunds. Mange

Landmaaler- og Dræningsapparater maatte han købe eller leje, andre lavede han selv, og han havde i den Grad øvet sig i Nøjagtighed, at han var i Stand til at konstruere fine Hjælpemidler baade til Opmaaling og Nivellering.

Travlest var der i de Aar, min Far var hans Elev og løb med Landmaalerkæde og Stokke for ham paa Gyldenholms og Cathrineholms Marker, og Far fortalte om den Sikkerhed og Myndighed, hvormed den selvlærte Landmaaler kunde lede Arbejde og tegne korrekte og smukt udførte Kort baade over Markerne og over Dræningerne. Hans Dræningskort tjener endnu adskillige Steder til Vejledning ved nye Dræningsforetagender.

Ogsaa mange Bønder henvendte sig til Mads Hansen om Opmaaling af deres Marker og Inddeling i Skifter. I hans Fortegnelse over udførte Landmaalings- og Nivelleringsarbejder figurerer mange Ejendomme i Gimlinge og omliggende Sogne. Og i hans Kortruller er Kopier og Kort over Egnens Landsbyer og Jorder.

Godsejer Brøndsted var meget interesseret i at gøre Udvej for, at Mads Hansen kunde faa Lejlighed til helt at hellige sig Videnskaben og faa sin Uddannelse fuldendt. Han brevvekslede med formaaende Personer i København, og der var ved at aabne sig Udvej. Men Planerne strandede paa Modstand fra Mads Hansen, som mente, han var for gammel (ca. 40 Aar). Der var forskellige medvirkende Aarsager til denne Modstand; de stærkeste var vistnok Mads Hansens legemlige Skavank og hans Mistro overfor sig selv og andre. Saa afgjort var den Viden, han havde tilegnet sig, hans egen, at han ikke følte sig bøjelig nok til at komme under andres Vejledning.

Den store Verden og dens Berømmelse havde vist sig for ham i lokkende Lys, men han forblev Mads i Haven, Landsbyens Filosof, som selv banede sig Stier i Lærdommens vidtstrakte Marker, samtidig med, at han erhvervede sig et sparsomt Udkomme.

En af hans bedste Indtægtskilder blev efterhaanden Urmagerprofessionen. En Del af de Arbejder, han tidligere havde tjent en Skilling ved, eksisterede ikke mere. Hvem brød sig vel nu om Skovle med Træblade, Plove med Træstel eller gamle Hørrekvisitter. De gamle Rokke var lagt paa Loftet og skulde ikke repareres, og Folk havde begyndt at købe Fabriksmøbler. Lysten til at gaa ud og foretage Bygningsreparationer var ogsaa mindre. Han vilde hellere sidde hjemme og rense Ure. Det Felt havde han ogsaa ved Læsning og Prøvearbejder sat sig grundigt ind i, saa han kunde udføre solidt Arbejde og blev meget søgt. Og der var det Gode, at naar han sad hjemme, kunde han, naar han følte Lyst dertil, lægge alt til Side og granske det, der til enhver Tid fangede hans Interesse.

I hans Dagbøger ser vi dog endnu Navnene paa næsten alle Vollerup Bys Mænd, som han af og til hjælper med et og andet eller besøger. I Sommeren 1863 arbejdede han meget for sin Broder, som da havde afstaaet Ejendommen til en Svigersøn, Jens P. Christensen, og derfor lod opføre en Aftægtsbolig tilknyttet Ejendommens øvrige Bygninger.

En Del af dem, der stod Mads Hansen nærmest, mindes han paa smaa Sedler lagt ind i Dagbogen.

Hans gamle Barndomshjem og dets Beboere har hans særlige Interesse og han noterer derfra:

Hans Christiansens Hustru Cordine Borreby (Datter

af en tidligere Lærer i Gimlinge) født 20. Marts 1812 død 1. April 1878. Dagen efter er der endnu et Dødsfald i samme Familie: „Hans Christiansens Datter Sofie Hansen gift og boende i Slagelse som Modehandlerinde født 20. Januar 1841 død 2. April 1878“. Disse to Dødsfald har berørt Mads meget dybt. Hans Dagbøger og smaa Sedler levendegør saa mange Erindringer fra den Tid, da vore Oldeforældre færdedes her. De træder frem for os alle sammen: Christen Madsen, Hans Olsen, Mads Rasmussen og Peder Jensen, Vollerupgaard, Møller Jens Nielsen, Christian Nielsen, Jørgen Hansen, Hans Jørgensen, Tømrer Hans Hansen, Chresten Jensen og mange flere. Læsere i Gimlinge Sogn vil i disse Navne se Mads Hansens Omgangskreds og Venner og deres egne Forfædre.

Nabostedet vedblev ogsaa efter Lars Christensens Død at være som et andet Hjem. Lars Christensens Enke blev gift med Ungkarl Lars Jørgensen, tidl. Tjener hos Greven paa Holsteinborg — hvorfor i Parantes bemærket Ejendommen fremtidig blev kaldt Grevestedet. I 1888, da den blev overtaget af en Plejedatter og hendes Ægtefælle Niels P. Nielsen, troede Mads Hansen, at nu kunde det vel ikke mere paa-regnes, at Forbindelsen skulde holde. Han udeblev fra Middagen, men de nye Folk sendte Bud efter ham. Alt blev ved det gamle, og N. P. Nielsen og Hustru, som begge lever endnu, blev en god Hjælp og Støtte for den gamle Eneboer.

Mads Hansens sidste 15 Aar er ikke prægede af saa meget legemligt Arbejde som de foregaaende. Nu sad han næsten altid hjemme og reparerede Ure eller hvad andet, der kunde forefalde. Som Fædrene havde fundet Vej til hans Enebo, saaledes ogsaa deres Børn

og Efterkommere. Blandt de Mænd, der nu særlig interesserede sig for Mads Hansen, bør nævnes Gdr. Hans Sørensen, Vollerup, (Chr. Madsens Svigersøn) og Gdr. Chr. Andersen, Vollerupgaard, som var meget interesseret i den originale Personligheds Samlinger og bl. a. ved Auktionen efter Mads Hansens Død købte den store Globus og forærede den til Gimlinge Skole, hvor den findes endnu. Den ny Slægt nærrede Ærbødighed og Beundring for den kloge gamle, som vedblev at sysle med videnskabelige Opgaver.

Hele sit Liv havde han ført Dagbog over Vejret fra Dag til Dag. Bogen sluttet først kort før hans Død. Paa en Husstolpe var indrettet en drejelig Bøjle, hvori Kikkerten kunde indstilles paa Maanen til de forskellige Tider. Hans store Stjernekort, som det vilde være interessant at finde, blev af Kendere bedømt som et Arbejde af videnskabelig Betydning. Hans „Videnskabelig Kalender“ indeholder en Oversigt over Stjernehimlen, Stjernetid, Jordens og Planeternes Aar, Sol- og Maaneformørkelsernes Aarsager o.s.v. Derefter har 16 Fixstjerner hver sin Side i Bogen med Opgivelse af deres Tider for Op- og Nedgang d. 1., 11. og 21. i hver Maaned, og paa hvilke Længde- og Breddegrader de ses. Saa følger Beregning over Maanens Gang fra 1887 til Aar 2000. Kalenderen indeholder ogsaa Meddelelser om Solens og Maanens Stilling hver Dag og Planeternes Stilling i Aarets Løb. Dernæst Beregning af Maanens Afstand fra Foraars Jævndøgn i Januar, Februar og Marts Maaneder 1888 og Beregninger af Datoer for Nymaane gennem det 20. Aarhundrede. Og endelig Sol- og Maaneformørkelserne til Aar 2000. Disse Optegnelser kunde jo til Dels være Afskrifter, men det vilde ikke ligne den

gamle Gransker at tage noget for givet uden selv at have foretaget Beregningerne, og at han var i Stand dertil kan betragtes som hævet over al Tvivl.

Fra disse senere Aar har jeg adskillige personlige Minder. De er bleven opfriskede under Arbejdet med denne Levnedstegning, hvortil jeg har faaet væsentlige Oplysninger hos Gdr. Holger Larsen, Vollerupgaard, (gift med en Datter af Hans Christiansen, Vollerupgaard, som omhyggeligt havde opbevaret de Papirer, hans Fader Chr. Andersen havde samlet efter Mads Hansen) og hos Tømremester P. Jensen, Gimlinge. I disse to Hjem fandtes mange af Mads Hansens efterladte Papirer, deriblandt hans omhyggeligt førte Dagbøger med Regnskab og Meddelelse om foretagne Arbejder og Studier, hans meteorologiske Dagbøger, Videnskabelig Kalender o. m. a. Fhv. Gdr. N. P. Nielsen og Hustru, som var Mads Hansens bedste Støtter paa de gamle Dage, har ogsaa givet gode Bidrag, ligesom min Fars Optegnelser har været til Hjælp. Skøder og Dokumenter har jeg undersøgt paa Dommerkontoret i Slagelse og gennem Landsarkivet. Det eneste Billede, som findes af Mads Hansen har jeg faaet overladt af Gdr. Alfred Bendtsen, Vollerup. Jeg er alle disse taknemmelig for god Hjælp.

Fra den Dag, jeg paa Hjemvejen fra Skole første Gang saa Mads i Haven, var jeg optaget af den mærkelige Mand, der saa saa almindelig ud, og dog slet ikke var som nogen andre. Siden den Tid var jeg jævnlig ovre hos ham, saavel ene som i Følge med andre. Under Tiden, naar vi kom, var Stuen fuld

af Gæster, Tobaksrøg og Samtale. Mads sad paa sin trebenede Taburet og fulgte med. En Gang imellem kom der et skælmsk Udtryk i hans Ansigt, medens Underlæben gled op over Overlæben, og Armene lagdes over Kors. Saa var den Bemærkning i Vente, som skulde ramme den diskuterede Sags Kærne, og den faldt uden Persons Anseelse. Hans Diogenestilværelse og Filosoferinger havde gjort ham fuldstændig upaavirkelig for tilsyneladende Storhed og tomme Fraser. Et lille Eksempel gengives her, som det er blevet mig fortalt:

En af de Venner, som havde bedst Forstaaelse af, hvor højt Mads Hansen i Kundskabsfylde og Evner stod hævet over sine Omgivelser, vilde en Gang vise Branddirektøren sin Bys Seværdighed. De fulgtes ad derud, og Vennen præsenterede: „Her ser Branddirektøren vor Bys mærkeligste Mand, Mads Hansen — og dette er Branddirektør, Ritmester Castenskjold, Slagelse“.

Nu var Tidspunktet, da Mads skulde bukke og takke for den store Ære. Men hvad sker? Mads, der ellers aldrig bandede, satte sig paa sin Taburet med korslagte Arme, hældede Hovedet paa Siden og kikkede op paa Gæsten: „Det var dog Satans“.

Der laa hele Glansen, og Branddirektøren, som ogsaa var en hjertelig Mand, men af Væsen en gammel militær Hugaf, morede sig kosteligt.

Nogle kom endnu med Redskaber, som skulde bringes i Lave, mens man ventede, og naar de saa fik Sagerne tilbage og skulde betale, kom Mads dem jævnlige i Forkøbet: „Ja, nu skal I have Tak for, at I holder jere Ting i Orden“.

Men næste Gang de kom, havde de et eller andet

med, et Stykke Flæsk eller en Skaal Finker, som Mads tilberedte ved Ildstedet i den aabne Skorsten. Hans Fordringer i Retning af Føde og Klæder var smaa. Han gik tarveligt, men ordentligt, klædt og sørgede altid for, at Vask og Rengøring og Reparation af Tøjet, mod Betaling, blev omhyggeligt udført. Husholdningsudgifterne er ofte nede paa minimale Beløb. Middagsmaden fik han hos Nabofamilien og gjorde Smaatjenester i Stedet. Hans eneste „Flothed“ synes at have været, at han holdt af lidt Ekstraktioner af Hvedebrød.

I mange Aar flyttede en Stump Læsegæld med fra det ene Regnskabsaar til det andet, men i de sidste Aar, da Boghandlerregningerne var i Aftagende, var der Overskud, saaledes at der, da Døden sluttede hans omhyggelige Regnskab, var en Sum, som svarede til hans beskedne Fædrearv.

I nogle Aar var Mads Hansens Helbred ret ringe, og han viste sig aldrig udenfor Hjemmet og Nabo-gaarden. Derefter blev det igen lidt bedre, saa han kunde besøge Folk.

Paa hans Ture ad Stien fra Indelukket til Vollerup, forbi Hjemmet, hvor hans eneste Broder havde boet, mødte jeg ham undertiden, og hele hans Skikkelse fra de runde Træsko til Kasketten over de hvide Lokker staar mig i frisk Erindring -- ganske særlig hans kloge, milde Øjne.

Den sidste svære Tid bar han med den urokkelige Sindsro, som havde været hans Livet igennem. Da Døden nærmede sig, satte han sig i sin haarde Sofa, og der blev han siddende Nat og Dag i elleve Døgn. Aldrig havde han været saa syg, at nogen havde behøvet at være hos ham om Natten, men nu blev

det nødvendigt, og N. P. Nielsen sad der for det meste. Naar man søgte at overtale ham til at gaa i Seng, rystede han paa Hovedet, som han vilde sige: Saa dør jeg, og jeg er ikke helt færdig endnu.

Endelig fik man ham overtalt, og nogle Timer efter, at han havde lagt sig, sov Mads Hansen stille hen, den 20. Marts 1894, lige ved 80 Aar gammel.

Han havde haft mange Venner, trofaste mod ham, som han havde været trofast mod dem, men faa nære Slægtinge. N. P. Nielsens besørgede Begravelsen den 27. Marts. Gimlinge Forsamlingshus var kort i Forvejen bleven taget i Brug, og ved Mads Hansens Begravelse serveredes Kaffe i Forsamlingshuset. Det var første Gang, der blev drukket Kaffe efter Begravelse.

Der findes ingen Mindesten paa Mads Hansens Grav ved Kirkens nordøstre Hjørne. Huset, han beboede, er nedrevet, og hvad han havde samlet, blev ved Auktion spredt for alle Vinde. Men endnu kender mange paa disse Egne Navnet Mads i Haven.

JENS CORNELIUSSEN

FRA FØRSLEV

Af

A. Lambert-Jensen.

I første Halvdel af forrige Aarhundrede indvandrede adskillige unge, opvakte fynske Bønder til Sjælland, hvor de satte Bo for kortere eller længere Tid, ja, nogle blev her hele deres Liv og øvede en Indflydelse som Pionerer i den folkelige Bevægelse indenfor dansk Menighedsliv, der paa dette Tidspunkt begyndte at mærkes.

Aarsagen til deres Indvandring skal bl. a. have været, at visse Egne paa Sjælland i en Aarrække var blevet hærget af „Kolden“ og en ondartet Tyfus, der bortrev mange Mænd i deres Ungdom, saa der blev Mangel paa mandlig Arbejdskraft. I den Landsdel, hvorom her skal meddeles, Sydvestsjælland, døde saaledes i et eneste Sogn, Hyllested, fra 1828 til 1833 ialt 175 Mennesker eller over en Trediedel af dem, der døde de første 40 Aar af det 19. Aarhundrede¹⁾.

En af de rigest begavede blandt de indvandrede Fynboer var Jens Corneliussen, der bosatte sig i Venslev, hvor han overtog en Fæstegaard under Grev-

---

¹⁾ A. Jacobsen: Meddelelser om Hyllested Sogn P. 37.

skabet Holsteinborg 1830¹⁾). Han blev født i Davinde paa Fyn 3. Febr. 1791, og var saaledes næsten 40 Aar, da han kom til Sjælland. Hans Forældre var fromme og flittige Gaardmandsfolk; og det var vel Tanken, at Sønnen engang skulde overtage Fødegården. Men saaledes gik det ikke. Tidligt mistede han baade sin Fader og Moder, og Gaarden kom paa fremmede Hænder. Selv maatte han ud at tjene og overtog næppe meget andet i Arv fra Hjemmet end det Indtryk af Forældrenes levende Trosliv, der aldrig udslettedes af hans Erindring.

Fra sin tidligste Ungdom havde han Lyst til Læsning, især af kristelig Litteratur, og hvor han havde Plads, benyttede han mange Fritimer til den Beskæftigelse. Det har muligvis bidraget til, at han fik et rigere Tankeliv end de fleste jævnaldrende og ogsaa blev tidligere modnet end de. I hvert Fald kom han allerede i ung Alder til den Slutning, at det Liv, der levedes, ikke stemte overens med, hvad den hellige Skrift kræver.

Omtrent paa samme Tid gik en tre Aar yngre Slægtning af ham med samme Tanker. De to talte med hinanden om deres aandelige Problemer og tog i Fællesskab den Beslutning at ville leve et strengt kristeligt Levned. Men de fandt ikke Fred. Bestandig maatte de indrømme for hinanden, at det ikke lykkedes²⁾.

Imidlertid naaede de gudelige Forsamlinger, der i de Aar under Ledelse af Kristen Madsen fra Drig-

---

1) Nordisk Maanedsskrift for folkelig og kristelig Oplysning 1880 II, 412.

2) Dansk Kirketidende 1871, 490.

strup voksede frem, J. Corneliussens Hjemegn, mens han tjente som Forkarl paa Sanderungaard. Karlene fra Gaarden vilde hen og høre disse „gale“ Folk holde Opbyggelse; og ved den Lejlighed blev han saa grebet, at han udbrød: „Det er jo netop, hvad vi lærte i vor Bardom¹⁾“. Dette skete i 1825. Han og hans Ven fik nu Lyst til at stifte nærmere Bekendtskab med Forsamlingsfolkene — som de opvakte kaldtes — hvorfor de rejste hen til Kristen Madsen for at tale med ham. Blandt andet vilde C. vide, om det var sandt, at man ingenting maatte bestille om Søndagen. Kristen Madsen bekræftede det; men Corneliussen mente, at „vi nok maatte trække vort Asen og Okse op af Brønden om Søndagen“. Kr. Madsen svarede: „Vi maa tage os iagt for, at vi ikke selv skyder vort Asen i Brønden de søgne Dage for at faa noget at bestille om Søndagen“.

Dette Svar slog den anden, og han prøvede ikke mere paa at maale sig med Forsamlingsfolkernes Fører paa den Vis. Men nu spurgte han ham om, hvad Forsamlingsfolkernes Tro var. „Jo,“ svarede Kristen Madsen, „dersom de vilde vide Besked derom, saa maatte han vise dem til Morten Luthers Katekismus!“ Og saa lærte han nok Corneliussen Katekismus saa godt, at han vaagnede derved og gik hjem til Davinde og begyndte at synge Salmer for Folk, saa „nogle gned Søvnens af Øjnene og Enden paa Sagen blev, at man bad C. komme og tale til Folk²⁾“. —

Da Jens Corneliussen kom til Sjælland 4—5 Aar senere, fandt han straks aandsbeslægtede, dels i Gaard-

---

1) Nord. Maanedsskr. 1880 II, 412.

2) Dansk Kirketid. 1871, 495-96.

fæster Rasmus Ottosen, der selv var Fynbo og opvakt og som i 1829 var begyndt at holde Opbyggelser i Venslev¹⁾, og dels i Jacob Fisker fra Bisserup, der snart blev vakt²⁾. Senere kom han i Forbindelse med den kendte Pædagog Anders Stephansen, der i 1833 overtog Ledelsen af det nyoprettede Institut paa Fyrendal for fattige og forældreløse Børns Opdragelse til duelige Agerdyrkere³⁾. Stephansen, der tidligt kom under Paavirkning af Søren Kierkegaard og stillede sig kritisk overfor Statskirken, følte sig tiltalt af de frie Former, hvorunder Opvækkelsesfolkene kom sammen, og sluttede sig til dem.

Han og Corneliussen mødtes, velsagtens i de gudelige Forsamlinger, og i 1835 opgav C. sin Fæstegaard i Venslev og flyttede til Fyrendal som Stephansens Medhjælper. Han havde gode Forudsætninger for at bestride den Stilling; for han havde med sit muntre og friske Væsen let ved at omgaas Ungdom og vinde dens Tillid, og desuden var han en dygtig Landmand. Dette Samarbejde mellem de to betydelige Mænd varede lige til C.s Død. Ganske vist maatte de i 1838 skifte Virkeplads, idet Fyrendal ved Grevens Død skulde omdannes til Enkesæde for Enkegrevinden. Men Anders Stephansen fik rejst Penge midler til at købe Hjortholm (senere navneskiftet til Holsteinsminde) i Førslev Sogn. Og Jens Corneliussen flyttede med som Avlsleder og boede paa Skovgaarden.

Jens Corneliussen fandt snart ind i de gudelige

---

1) J. P. Jensen: R. Ottosen (Sorø Amts Aarb. XI, 73).

2) J. P. Jensen: Jacob Fisker. 1932, P. 2.

3) L. Bech: Holsteinsminde gennem 100 Aar, P. 13.

Forsamlingers Kreds paa Sjælland. Og den paa sin Side blev klar over, at der med ham tilførtes den nye Impulser. De første Opbyggelser han deltog i, var vist hos R. Ottosen. I hans Hjem kom han meget.

Jens Corneliussen og Hustru,
Johanne Ottosdatter.

Og efter sin første Hustrus Død blev han gift med Ottosens Søster, Johanne, en mild og god Kvinde, der paa fortræffelig Maade varetog Hjemmets Tarv, naar hendes Mand — hvad ofte hændte — var paa Rejser for at tale.

Foreløbig optraadte han sjældent som Ordfører. Hans første Tid paa Sjælland falder sammen med de Aar, da Opvækkelsen fandt Sted i smaa Kredse og efterhaanden udviklede sig til store Forsamlinger. Den var endnu uklar i sine Maal og Retningslinier. Man samlede de første Par Aar til almindelig Opbyggelse

paa Grundlag af Luthers Postille og Brorsons Salmebog: Troens rare Klenodie. Senere blev Lærespørgsmaal som Barnedaabens Gyldighed og Ordinationens Betydning taget op til Behandling; endvidere Spørgsmaalet om Sognebaandets Løsning tog man fat paa¹⁾.

Jens Corneliussen, der jo nok indsaa, at man dermed var ved at komme for langt væk fra det egentlige Maal: at vække og at kalde Lægfolk til kristelig Aktivitet i Menigheden, holdt sig i Baggrunden.

Han var den danske Kirkes fuldtro Mand og billigede ikke hverken sekteriske Tendenser i Retning af Underkendelse af Barnedaaben eller frikirkelige Bestræbelser, fremkaldt dels ved Søren Kierkegaards stærke Angreb paa Statskirken, dels ved de Anskuelser Grundtvig var begyndt at slaa til Lyd for²⁾.

Men i Slutningen af 30erne klaredes Forsamlingsfolkenes Stilling paa Holsteinborgeggen. Nogle af dem traadte ud af Kirken — dog forholdsvis faa —, andre sluttede tættere op om dem. De sidste fik Støtte af en Række unge Præster, der var paavirkede af Grundtvig, nemlig Fenger i Slotsbjergby, Boisen i Skørpinge, Clausen i Gimlinge, senere Boeslunde; endvidere Holm i Hyllested, Mau i Haarslev og enkelte andre. Derved træder de Lægfolk, der ønsker at øve en folkelig-vækkende Gerning indenfor Statskirkens Rammer, i Forgrunden. Og de betydeligste blandt dem var Jacob Fisker og Jens Corneliussen.

C. havde længe advaret sine Venner mod at forlade Kirken. Han holdt paa, at „naar Guds Menighed skal vokse kraftigt og rolig, da maa det blive sam-

---

1) Holm: F. A. Holstein P. 231.

2) Anf. Skrift, 234.

men, som hører sammen, nemlig Embedets Forvaltning af beskikkede Mænd som Menighedens Tjenere¹⁾". Og de, som er født indenfor Folkekirken, bør blive indenfor den. Den Betydning dette Standpunkt fik for hans Standsfæller paa hans Egn kan næppe vurderes for højt. Naar Opvækkelsens brede Strøm i de Aar ledtes ind ad vor gamle Kirkes Dør — og derved fik Mulighed for at virke befrugtende paa det senere fremspirende grundtvigsk og indre-missionsk Menigheds-liv — skyldes det Mænd som C. Iøvrigt arbejdede Sekterne blandt hans Naboer. En af dem, Sivert Kristiansen, der ligesom C. var indvandret Fynbo og ejede Overdrevsmøllen i Sneslev, var gaaet over til dem og nægtede at lade et af sine Børn døbe. Men under en Difteritisepidemi, der hærgede Egnen, blev han bange for, at det skulde dø udøbt. Han tilkaldte Sognepræsten og bad ham døbe det syge Barn. Men han nægtede det, med mindre Sivert Kristiansen atter meldte sig ind i Folkekirken, hvad han saa indvilligede i²⁾. Men hos C. var ingen Vaklen.

I de Aar træder han mere i Forgrunden som Forsamlingsfolkenes Ordfører. Hans faste kirkelige Stade skabte Tillid om hans Forkyndelse. Den klare Maade han fremsatte sine Tanker paa, og det Præg af Selvoplevethed, der var over hans Vidnesbyrd, greb Tilhørerne. Men han var ikke den flammende Taler; han skal nærmest have virket lidt kedelig og tør. Dog, han bragte det, Folk havde Brug for: Jesu Kristi Budskab i jævne Ord.

Han og Jacob Fisker fulgtes ofte ad, naar de

---

1) Dansk Kirketid. 1871, 492.

2) Iflg. haandskrevne Opt. i Privateje.

rejste rundt og holdt Opbyggelse. Og begge kom de efter Datidens Forhold viden om. Saaledes har Jens Corneliussen foretaget Rejser østpaa til Næstved, Præstø og Køge, og nordpaa og vestpaa, et Omraade, der begrænses af Sorø, Slagelse og Skælskør. Og desuden har han holdt Møder i utallige Landsbyer og Flækker i Syd- og Sydvestsjælland. Efter sin Død skildres han da ogsaa som „en af den sydvestsjællandske Opvækkelses dygtigste og mest oplyste Ledere)¹“.

Opstod der Uenighed iblandt Forsamlingsfolkene, var det hans Myndighed, der skulde til for at skaffe den ud af Verden. Og det kunde jo ske. I 1859 var der opstaaet Strid mellem de opvakte i Lyng-Broby og dem i Karrebæk. Aarsagen til den var nogle Bemærkninger, der faldt under en Opbyggelse i Jens Corneliussens Hjem i Sneslev i Førsløv Sogn. De opvakte fra Karrebæk, der var noget pietistisk indstillet, krævede Tro *paa Kirken*; de andre vilde nok tro *Kirken*, men ikke *paa Kirken*. Da en Mand ved Navn Ole Nielsen nogen Tid senere var i Holsteinborg Sogn, havde de fat paa ham i den Anledning, og en af dem havde sagt, at hvis de ikke tilbagekaldt i den følgende Uge, kunde Corneliussen ikke komme til Broby²).

Ved Aarhundredets Midte var der hos adskillige troende Mennesker Ønske om at faa et kristeligt Arbejde organiseret, hvis Formaal skulde være at kalde Vækkelse frem. Om C. har delt dette Ønske, vides

---

1) Nord. Mdskr. 1880 II, 412.

2) Gommesen: Grove og hans Venner (Sorø Amts Aarbog 1917, 134).

ikke; i hvert Fald har han næppe været imod; for da man i 1853 sammenkaldte til et Møde i Ordrup ved Ringsted for at realisere det, tog han mod Indbydelsen. Det var ved den Lejlighed, at der stiftedes en Missionsforening, der faa Aar senere afløstes af „Kirkelig Forening for Indre Mission i Danmark“.

Hans Udtalelser ved den Lejlighed viser hans klare Blik for, hvad der tjener til det sunde Troslivs Vækst. Da Forslaget blev fremsat om at ansætte Missionær til at rejse rundt, spurgte han under den paafølgende Forhandling, „om en saadan Mand, der rejser rundt som Missionær, ogsaa skal forvalte Sakramenterne eller blot minde Folk om at bruge dem; thi dersom Foreningen skal drage Folk bort fra Kirken, vilde han ikke have med den at gøre¹⁾“.

Denne „Forening for den indre Mission“ kom snart i Forbindelse med en af de gudelige Forsamlingers Præster, C. F. Rønne i Høve, som senere blev Formand. Han havde Sans for at knytte Forbindelsen mellem det gamle, der var ved at forsvinde og det nye, som var i Frembrud, ved at benytte Jens Corneliussen som Taler. Allerede ved det første Møde 1853, Stiftelsesmødet, havde C. holdt „en dyb, hjertelig Trosprædiken paa $\frac{1}{2}$ Time, saa enhver, der hører den, især de nye Kristne paa den Egn, udbryder: „Vi har saamænd aldrig hørt nogen Præst saadan tale vor Saligheds Sag²⁾“. Og ved større Møder førte han Ordet bl. a. ved Efteraarsmødet paa Holsteinsminde, som Indre Mission holdt 1854. Ligeledes 5 Aar senere ved Foraarsmødet 1859, der holdtes i Høve.

---

1) Blauenfeldt: Den indre Missions Historie 7.

2) Samme Skrift, 8.

Han regnede sig dog stadig til de gamle, Forsamlingsfolkene, der gjorde Pionerarbejdet, og betegnes ogsaa af Indre Mission som „en af Fædrene“. Men han saa med Glæde alt det nye, der kom.

Det samme gælder hans Forhold til Grundtvigianismen, omend han stod den lidt mere fjern. Nogle af hans Slægtninge paa Fyn var med mange andre Forsamlingsfolk blevet paavirket af Grundtvig. Og i sit eget Sogn saa han Grundtvigs Tanker virkelig gjort, da Hindholm Højskole oprettedes. Selv mødtes han med nogle af dens Mænd, ja, havde endog Samarbejde med en af dem, der skulde blive førende, nemlig den unge Lærer Anders Jørgensen, der nogle Aar efter overtog Høng Højskole.

Anders Jørgensen hjalp ofte Corneliusen i det daglige Arbejde. Og undertiden kørte de paa Torvet sammen og solgte deres Produkter. Om en saadan Torvetur til Slagelse fortælles — betegnende for hele C.s Maade at møde Vanskeligheder paa — at de holdt paa Torvet med et svingende Læs Gulerødder, som de ikke kunde faa afsat, da Torvet var overfyldt. Jens Corneliusen havde ladet Anders Jørgensen blive ved Vognen, mens han selv gik rundt og hilste paa Bekendte. Da Torvetiden var ved at være forbi, kom C. tilbage og fandt A. J. staaende ved Vognen fuld af Gulerødder. Det saa ud til, at de maatte køre hjem med det hele. „Bi lidt“, sagde C. og saa gik han igen. Lidt efter kom han tilbage med nogle Trosfæller, og anbefalede dem sine Varer med de Ord: „Hvis de ikke er førsteklases, maa I gerne sige, at Cornelius har lagt sig efter at fortælle Løgn paa sine gamle Dage“.

En Times Tid senere kunde han og Anders Jørgensen køre hjem med tom Vogn¹⁾!

Imidlertid begyndte Aarenes Tryk at melde sig. Hans Rejser blev sjældnere. Han og de faa, der var tilbage fra de gudelige Forsamlingers rige Tid, mærkede vel ogsaa, at denne Aandsretning havde løst sin Opgave. En ny Tid rykkede nær. Nye Kræfter kom til. I 1866 mistede han sin gode Hustru, Johanne Ottosdatter. Endnu bestyrede han selv Skovgaarden, dog ved Hjælp af en Søn. Men tre Aar senere nedlagde han sin Vandringsstav, den 24. Juni 1869, og stedtes til Hvile ved sin Hustrus Side paa Førslev Kirkegaard. Paa hans Grav rejste Venner en smuk Sten, der endnu staar der -- et Minde over Jens Corneliussen, en Pioner i dansk Menighedsliv.

¹⁾ Iflg. mundtlig Meddelelse af Gmd. P. Petersen, Skafterup.

BOGANMELDELSER

C. Krarup: Meddelelser om Tjustrup og Haldagerlille Sogne. 1., 2., 3. og 4. Hæfte. 244 Sider. (Bundgaard's Boghandel, Fuglebjærg).

Ovenanførte beskedne Titel dækker over en Sognehistorie i 20 Kapitler, som paa en sjælden udførlig og vederhæftig Maade skildrer en Egn og dens Befolkning. Der har været flere om Værket, men Pastor C. Krarup, som i 25 Aar har været Præst i Tjustrup og Haldagerlille, har skabt det og skrevet det meste.

Cand. phil. Henrik Larsen har paa Grundlag af Arkivstudier givet en meget grundig Skildring af Soggenes Historie til 1803. Artiklen indeholder en Mængde reelle Oplysninger, hentet fra middelalderlige og andre Kilder. Man faar bl. a. at vide, at Svenskekrigene ogsaa har berørt disse Egne, selv om de laa et Stykke fra de Veje, Hærene drog frem ad. Saaledes kunde der næsten intet ydes af en Gaard i Tjustrup, fordi Brugeren, Jens Hansen, var blevet plaget og udplyndret som Snaphane. Man faar ogsaa et klart Indtryk af, hvor lille en Del af Jorden man dengang havde under Kultur. 1682 var kun 23 pCt. af Sognet dyrket Jord, Resten var Skov og Krat. En enkelt Gaard, Bakkegaard, og dens Beboere er skildret som Type paa Gaardenes Historie.

Efter Henrik Larsens Afhandling følger en Række Artikler af Pastor Krarup. I den første fortælles Træk af Soggenes Landbrugshistorie. Man faar Oplysninger om Gaardenes Udsæd og Besætning, om Kost og Lønninger og om Fællesskab og Udskiftning. Derefter følger Sognehistorien efter 1803 samt Kirkernes og Præsternes Historie. Disse Artikler er overordentlig grundige og in-

teressante. I Personalhistorien er indflettet mange Smaatræk, som giver gode Bidrag til Tidsbilledet og til Karakteristik af Tidens Bønder, Herremænd og Præster.

Den kendte Skolehistoriker, fhv. Lærer Johs. C. Jessen, fortæller om Degne, Skoleholdere og Lærere, og derefter gennemgaar Udgiveren den Historie, som knytter sig til Kommunens indre Styrelse. Man føler slaaende Forskellen paa Sociallovgivningen i vore Dage og i det 18. Aarhundrede, da Fattiglemmerne maatte gaa omkring og efter Tur opholde sig flere Dage paa enkelte Gaarde. Kun syge og sengeliggende fik Naturalier bragt.

Derefter følger et vægtigt Kapitel, der indeholder Slægtstavler for alle de Familier, som i mindst 3 Slægtled har boet i Pastoratet. Ordnet efter Matrikelsnumrene opføres for hver Familie 2 Forældre, 4 Bedsteforældre og 8 Oldeforældre. Dette Kapitel er helt enestaaende inden for Sognehistorien og maa have kostet meget Arbejde.

Efter at Folkenes Historie saaledes er grundigt behandlet, faar vi ved Kontrolassistent Christoffer Andersen i det følgende Kapitel Tjustrupkvægets Historie. Begyndelsen skete, mens Chr. Olsen 1873 var paa Ryslinge Højskole. Han købte da en god fynsk Kalv for 16 Kroner. Folk syntes, det var for meget, men det viste sig, at Pengene var givet godt ud. Hun blev Stammermoder til Gaardens Besætning og fik Navnet „Gamle Fynbo“.

Den ansete Fagmand, Dr. phil. S. A. Andersen gennemgaar interessant Tjustrup Sogns Geologi, hvorefter Alfred Andersen skriver om Egnens Planteliv, og stud. mag. Johannes Andersen om Egnens Arkæologi til Aar 1000. Krarup fortæller selv om Egnens Arkæologi efter Aar 1000.

Efter disse vægtige Artikler følger en særdeles levende og vel-skrevet Afhandling, Kredslæge Boertinanns Erindringer om Tjustrups Befolkning.

Bogen slutter med et Afsnit, som indeholder Kildeangivelser og et Register over Stednavne og Personer, hvorefter der følger et Kort fra 1820 i Størrelse 40×40 cm.

Pastor Krarup har med denne Bog skabt et Værk, som inden for sin Art er bemærkelsesværdigt. Naturligvis er den af særlig Interesse for Sognebeboerne, men mange andre vil have Glæde af at se, hvordan Lokalhistorien kan dyrkes til Bunds. Alle Biblioteker i Amtet bør anskaffe den, og mange af Historisk Samfunds

Medlemmer vil sikkert gerne eje den. Alle fire Hæfter koster 12 Kr., men Samfundets Medlemmer faar 25 pCt. Rabat ved Bestilling hos Udgiveren. Iøvrigt skal jeg henvise til Hr. Amtmand Topsøes Omtale af Bogen ved Aarsmødet.

Vilhelm Marstrand: Korsør og Skælskør.
28 Sider.

„Forenede Tidsskrifters Forlag“ har planlagt Udgivelse af en Række Hæfter om vore ældre Byers Opstaaen og ældste Historie. Forlaget har overdraget Opgaven til Civilingeniør Vilhelm Marstrand, som i Bøger om Aabenraa og Kongens Lyngby har redegjort for disse Byers Tilblivelse. — 1. Hæfte omhandler to Byer her i Amtet, nemlig Korsør og Skælskør. Begge Byers Historie belyser paa interessant Maade hinanden, og Forfatteren gør paa sin selvstændige, stundom dristige Maade i et udmærket Sprog Rede for sine Synspunkter.

2. Hæfte behandler Varde Bys Tilblivelse, og Forlaget opfordrer til Tegning af Abonnement paa Serien. Abonnenterne faar Hæfterne for 2 Kr. pr. Stk., et enkelt Hæfte koster i Løssalg 2 Kr. 50 Øre.

J. Heltoft.

AARSMØDET

 Aarismødet blev holdt i Ringsted Søndag den 30. August. Paa Grund af stærkt Uvejr med Torden og Regn var der kun mødt ca. 30 Mennesker i St. Bendts Kirke, da Samfundets Formand, Amtmand *V. Topsøe*, bød velkommen.

Provst *Joh. V. Beck*, Ringsted, holdt derefter et interessant historisk Foredrag om St. Bendts Kirke med dens rige Minder fra Middelalderen. Det er sikkert Valdemar den Store, som er Kirkens Bygherre, og dens Bygningskunst har dannet Skole for samtlige Murstenskirker, som blev bygget i Landet i Middelalderen. Provsten gennemgik de forskellige Minder, som Kirken rummer, og fremhævede Mindepladen over Erik Menved, som ikke overgaas af tilsvarende Mindeplader noget Sted i Verden.

Under Provstens Ledelse saa man derefter Kirkens Museum samt interessante Enkeltheder i Kirken.

Derefter samledes Deltagerne til Generalforsamling paa Casino. Formanden, Amtmand *Topsøe*, aflagde Beretning. Samfundet har nu 450 Medlemmer, ved Aarets Udgang var der 419 og Aaret før 385 Medlemmer. Samfundet er saaledes i Vækst; men vi haaber paa endnu større Tilslutning fra Befolkningens Side. Den kommende Aarbog vil blive noget mindre

end i Fjor, fordi vi til alle Medlemmer vil udsende en Afhandling af fhv. Lærer *Johs. C. Jessen*: „Slagelse Herreds Skolehistorie“. — Pastor *Krarrup*, Tjustrup, har udgivet „Tjustrup og Haldagerlille Sognes Historie“. Samfundets Medlemmer kan faa Hæfterne til 2 Kr. 25 Øre pr. Stk., mens de i Boghandelen koster 3 Kr. Stykket. — Formanden sluttede med en Tak for den Interesse, som fra forskellig Side blev vist Historisk Samfund og takkede ligeledes de Mænd, som havde indvilliget i at være Sognetillidsmænd.

Kassereren, Lærer *Fr. Jacobsen*, Slagelse, oplæste Regnskabet, der balancerede med 2585 Kr. og sluttede med en Kassebeholdning paa 534 Kr. I Medlemskontingent er indkommet 1289 Kr. og i forskellige Tilskud 590 Kr. Statstilskudet har været 155 Kr.

Til Bestyrelsen genvalgtes Lektor Dr. Helms, Sorø, og Adjunkt Kierkegaard, Herlufsholm. Som Revisor genvalgtes Kontorchef Frederiksen, Slagelse.

Amtmanden takkede Provst Beck for det udmærkede Foredrag i St. Bendts Kirke og oplyste til Slut, at Samfundet i Dagens Anledning havde nedlagt en Krans paa Pastor Severinsens Grav.

J. H.

BESTYRELSEN:

Amtmand *V. Topsøe*, Sorø, Formand.
Arkitekt *Erlangsen*, Korsør.
Cand. mag. *Gunnar Knudsen*,
Marediget 5, Charlottenlund.
Overlærer *J. Heltoft*, Haslev.
Lærer *Fritz Jacobsen*, Slagelse,
Kasserer og Sekretær.
Bankdirektør *Valdorf-Hansen*, Ringsted.
Adjunkt *P. Kierkegaard*, Herlufsholm.
Gdr. *Johs. T. Christensen*, Vollerup.
Lektor, Dr. phil., *P. Helms*, Sorø.

REPRÆSENTANTER:

Førstelærer *M. A. Ebbesen*, Stignæs.
Kunstmaler *Steen Danielsen*, Bisserup.
Musiker *Laurits Hansen*, Ringsted.
Lærer *I. G. Høysvig*, Bistrup.
Sognepræst *A. Lambert-Jensen*,
Kvislemark.
Førstelærer *L. P. Larsen*, Høve.
Gdr. Sogneraadsformand
Sigfred Petersen, Spjellerup.
Førstelærer *Bruun Simonsen*, Vigersted.

M E D L E M S L I S T E

PR. 1. SEPTEMBER 1942

(ordnet efter Postadresse).

Boeslunde

Andersen, Poul, Gdr., Neble
Fabricius, Forpagter, Lyngbygaard
Hansen, Barbermester, Boeslunde
Jensen, Kathrine, Frue, Erdrup
" Otto, Frugtavlér, Erdrup
Johansen, Kr., Gdr., Amsraadsmedlem,
Boeslunde
Kolding, Paul E., Møller, Boeslunde

Broby

Birch, Gdr., „Tuemosegaarden“, Broby
Eggertsen, Lærer, Broby
Pedersen, Signe, Lærerinde, Broby

Dalmose

Jensen, Albert, Gdr., Hyllested
" Fr., Gdr., Høve Mark
Larsen, L. P., Lærer, Høve
Nielsen, Kirstine, Frk., Sdr. Jellinge

Farringløse

Jørgensen, Mejeribestyrelse, Nordrup
Nielsen, Chr., Gdr., Nordrup
Sørensen, Sv. Aage, Gdr., Nordrup

Fjenneslev

Christensen, Marie, Enkefrue, „Helle-
kærgaard“, Sigersted

Hansen, H. P., Gdr., „Kildeagergaard“,
Fjenneslevnagle
Jacobsen, Signe, Lærerinde, Fjenneslev
Madsen, Jul., Lærer, Hylstrup

Flakkebjerg

Albertsen, Albert, Gdr., Faardrup
Andersen, Lærer, Vollerup
Essendrop, Johs., Lærer, Gimlinge
Friis, Anker, Gdr., Flakkebjerg
Hansen, Snedker, „Ungdomshjemmet“
" Lærer, Faardrup
" Laur., Gdr., Flakkebjerg
Jensen, P., Tømrer, Gimlinge
Kirkebjerg, Chr., Gdr., Vollerup
Nielsen, Chr., Gdr., „Hallensbjerg“, Gim-
linge

Fodby

Høgsvig, I. G., Lærer, Bistrup

Forlev

Kristensen, Kr. L., Gdr., „Aakandegaard“,
Forlev

Frederikslund

Neergaard, V., Godsejer, „Valdemars-
kilde“

Fuglebjerg

Andersen, L. P., Lærer, Haldagermagle
 Askov, Forstanderinde, „Skovgaard“
 Bech, L., Forstander, „Holsteinsminde“
 Bjørnvad, Lærer, Haldagerlille
 Isager, Christine, Lærerinde, Fuglebjerg
 Neergaard, W., Hofjægermester, Førsløv
 Petersen, Chr., Sognefoged, Tjustrup
 „ Henning, Gdr., Haldagerlille
 „ Niels, Gdr., Vinstrup

Haslev.

Aage, H. P., Lærer
 Andersen, Kr., Konstruktor
 „ Hartvig, Redaktør
 Andreassen, Læge
 Bang, Fabrikant
 Bregentved Gods
 Hansen, Overassistent
 „ Aksel, Handelsgartner
 Haandværkerskolen
 Haslev Kommuneskole
 „ Gymnasium
 Heltoft, J., Overlærer
 Holst, Direktør
 Jensen, Forstander
 „ A., Sparekassebogholder
 Johansen, Fabrikant
 Larsen, L. C., Landbrugskandidat
 Nielsen, H. O., Viceinspektør
 „ K. B., Kommunalærer
 Olsen, Kirsten Hartvig, Lærerinde
 Pedersen, N. P., Højskolelærer
 Poulsen, Østersø, Seminarielærer
 Rasmussen, N. H., Seminarieforstander
 Thorlø, Forstander

pr. Haslev

Fløjtrup, Gdr., Simmendrup

Frederiksen, Lars, Sognefoged, Terslev
 Hansen, F. P., Gdr., „Baunegaard“,
 Testrup
 Hansen, J. P., Forpagter, „Ellegaard“,
 Øde Førsløv
 Larsen, L. K., Førstelærer, Terslev

Herlufmagle

Neergaard, F., Godsejer, „Gunderslev-
 holm“
 Rasmussen, Carl, Gaardbestyrer, Her-
 lufllille

Hyllinge

Jensen, Aksel, Sognefoged, Hyllinge
 Jeppesen, Bjørn, Førstelærer, Hyllinge

Korsør

Andersen, Aage, Landbetjent
 Christensen, Holger, Kommunalærer
 Erlangsen, Arkitekt
 Fischer, Halfdan, Købmand
 Hansen, H. C., Prokurist
 Henningsen, Overlæge
 Jacobsen, V., Kommunalærer
 Jørgensen, A., Lærerinde
 Korsør Kommunes Folkebibliotek
 Lund, H. P., Speditør
 Lütken-Lehn, Frøken, Overassistent
 Lykke, Helge Tejsen, Kommunalærer
 Petersen, Th., Kommunalærer
 Schmidt, P., Ingeniør, cand. polyt.
 Winther, T., Pastor emer.

pr. Korsør

Pedersen, N. P., Gdr., Landbrugscand.,
 „Voldbjerggaard“, Tjæreby

Kværkeby

Niels, Hans, Førstelærer, Kværkeby

Munkebjergby

Christensen, L. M., Lærer, M. Bjærgby
 Hansen, Peter, Gdr., Bromme
 Harboe, J., Sognepræst, M. Bjærgby
 Nielsen, H. P., Musiker, Østermarken

Næstved

Centralbiblioteket
 Christiansen, C. A. M., Læge
 Olsen, Redaktør

pr. Næstved

Beck, Adjunkt, Herlufsholm
 Freil, Adjunkt, Herlufsholm
 Friis-Hansen, Rektor, Herlufsholm
 Hansen, H. N., Branddirektør, L. Næstved
 Henningsen, Karen, Frøken, Oldfrue, Herlufsholm
 Herlufsholm Bibliotek
 Juul-Møller, Adjunkt, Herlufsholm
 Kierkegaard, Poul, Adjunkt, Herlufsholm
 Lundgren, Beck, Godsfuldægtig, Herlufsholm
 Steffensen, Adjunkt, Herlufsholm

Nyrup

Bertelsen, Chr., Gdr., Amsraadsmedlem, Vanløse
 Lunding, H., Gdr., „Ledbjerggaard“, Nyrup

Ringsted

Beck, Provst
 Bregendahl, Dyrlæge
 Christensen, Vejassistent

Christensen, I. V., Fru Redaktør
 Dyrhauge, Toldassistent
 Frandsen, V. J., Repræsentant
 Frederiksen, A., Direktør
 Gamstrup, U., Bankassistent
 Hansen, Kaj Leo, Kommunelærer
 „Laur., Musiker
 Industriforeningens Bibliotek
 Jensen, S. P., Overlærer
 Kæstel, K., Lærer
 Mathiesen, Jørgen, Ingeniør
 Nielsen, Laur., Tømmerformand
 Olsen, Olaf, Viktualiehandler
 Petersen, Bendt, Malermester
 Rindal, Malermester
 Sørensen, Fr., Direktør, „Casino“
 „Fr., Snedker
 Thiel, Tandlæge
 Truelsen, Sparekassebogholder
 Valdorf Hansen, Bankdirektør
 Wengel, Apoteker
 Worm, Johs., Læge

pr. Ringsted

Bruun Simonsen, Førstelærer, Vigersted
 Hansen, Vilh., Proprietær, „Englerupgaard“, Sigersted
 Hansen, Søren, Gdr., Ørslevunderskov
 Henriksen, Hjalmar, Gdr., „Aabjerggaard“, Tolstrup
 Kæstel, G., Førstelærer, Høm
 Lund, Gustav, Gdr., Bringstrup
 Nielsen, Alfr., Gdr., Landbrugscand., „Stiesgaard“, Sigersted
 Nielsen, H. P., Smedemester, Ørslevunderskov
 Olsen, Alfr., Maler, Benløse
 Sørensen, Fr., Gdr., Mulstrup
 Vestergaard, Lærer, Tolstrup

Rude

Albrechtsen, Sparekassedirektør, Rude
Andersen, Karl Johan, Gdr., „Saxegaard“,
Venslev

Danielsen, Steen, Kunstmaler, Bisserup
Greve, Lærer, Bisserup
Nielsen, Lærer, Rude
Wollesen, Dyrlæge, Sterrede

Sandved

Jensen, Christoffer, Gdr., Amsraads-
medlem, Skafterup
Jensen, Lambert, Sognepræst, Kvisle-
mark
Madsen, K., Førstelærer, Sandved

Skælskør

Bay, Søren, Købmand
Corfitsen, M., Boghandler
Friedel, Kommunalærer
Guldberg, O., pens. Kommunalærer
Hansen, H. P., Konsulent
„ Knud, Snedkermester
Jacobsen, Barbermester
Jørgensen, Aksel, Købmand
Kragh, Inspektør, Gigtsanatoriet
Madsen, Egon, Bogbinder
Skælskør Folkebogsamling
Søndergaard, Edel, Frøken
Sørensen, Frede, Malermester
Teilmann Ibsen, Bogtrykker
Thuesen Bruun, Bagermester

pr. Skælskør

Damm, Erik, Sognepræst, Magleby
Ebbesen, M., Førstelærer, Stigsnæs
Hedeboe, Eskild, Førstelærer, Magleby
Jensen, Gunnar, Gaardbestyrer, Ørslev
Jørgensen, Peter, Gaardejer, Glæno
Jørgensen, Lærerinde, Østerhoved

Magleby Folkebogsamling
Nielsen, Aage, Mejeribestyrer, Stigsnæs

Slagelse

Aastrup, H., Overlæge, Dr. med.
Albrecht, M. J. A., Direktør
Albrechtsen, J., Guldsmed
Andersen, A. P., Tarmmester
„ Fr., Viceinspektør
„ L. P., Handelsgartner
Bagge, G., Disponent
Bertelsen, Aksel, Handelsgartner
Binderup, Bogbinder
Bøje, Jens Nielsen, Formand
Brinkløv, Billedhugger
Brudsig, Lektor
Bydam, Sagfører
Carlsen, K., Lærerinde
Christensen, A., Lærerinde
„ C. C., Kommunalærer
„ H., Malermester
„ Kaj, Landsretssagfører
Dixen, Helga, Lærerinde
Eff, Adolph, Direktør
Erslev, Aage, Købmand
Fog, Johs., Kredslæge
Frederiksen, Kontorchef
„ Viktualiehandler
Friis, E., Malermester
„ Typograf
Friis Heintzelmann, Boghandler
Gerner, Th., Farvehandler
Hachenberger, I., Graver
Hansen, Alfr., Sparekassedirektør
„ H. P., Folketingsmand
„ J. Chr., Malermester
„ A. W., Bødkermester
Herbst Jensen, Installatør
Henriksen, Malermester

- Henriksen, H., Overlærer
 Holmgaard, O., Provst
 Holst Rasmussen, Kemigraf
 Høyer, J., Bagermester
 Jacobsen, Fritz, Kommunelærer
 Jensen, H., Redaktør
 „ Fru, Værkfører
 „ J. Aa., pens. Kommunelærer
 „ S. P., Landinspektør
 „ Kaj, Bankassistent
 Johansen, Manly, Byrådssekretær
 Jordan, Lektor
 Jørgensen, Vald., Slagter
 „ Vilh., Murermester
 Kargaard Thomsen, Frue
 Keinicke, Tømrermester
 Kerstens, Fru, Stadsingeniør
 Kindt, O., Direktør
 Kjær Nielsen, Frøken, Bestyrerinde
 Knudsen Petersen, Branddirektør
 Larsen, Chr., Tømrermester
 „ Adolf, Landsretssagfører
 „ N. P., Kommunelærer
 Lund, Anna, Lærerinde
 Lunde Christensen, Realskolebestyrer
 Madsen, C., Lærerinde, Frue
 „ P., Direktør
 „ Johs., Kommunelærer
 „ R., Tømrermester
 Møller, Niels, Læge
 „ A., Bankdirektør
 Nielsen, P. K., Kommunelærer
 „ Henry, Bogtrykker
 „ Chr., Viceinspektør
 „ Vilh., Maler
 „ S., Bogtrykker
 „ Chr., Rektor
 „ A., Kontorchef
 „ Vald., Restauratør
 Nissen, Erik, Højskoleforstander
 Nyberg, N. Chr., Redaktionssekretær
 Nøjgaard, N., Sognepræst, Dr. theol.
 Nørgaard, Fr., Højskoleforstander
 „ J., Mejerist
 Olsen, Will., Skomagermester
 „ O., Skomagermester
 „ A., Skomagermester
 Paaschburg, E., Kommunelærer
 Pedersen Bonde, Landinspektør
 „ Dal, Snedkermester
 Petersen, J. D., Gartner
 „ A., Fabrikmester
 „ R., Forretningsbestyrer
 „ Soph. A., Købmand
 „ Agner, Overassistent
 „ P., Forretningsfører
 Peytz, S., Urmager
 Pind, M., Kommunelærer
 Poulsen, S. A., Direktør
 Rasmussen, Sv. Aage, Ingeniør
 „ Will., Fru Købmand
 Rønno, Aksel, Direktør
 Scheel-Stybe, M., Klosterforstander
 Skibelund, Frue
 Skov, Niels, Arbejdsmand
 Slagelse Centralbibliotek
 Stenbæk, Viggo, Boghandler
 Sørensen, S. N., Boghandler
 — Anker, Skrædermester
 Thorbek, Bankdirektør
 Thøgersen Høpfner, Lærer
 Timmermann, Repræsentant
 Turistforeningen for Slagelse og Omegn
 Veng Christensen, Adjunkt
 Wilken Jensen, Købmand
 Wiingard Henriksen, Postmester
 With, Stadsdyrlæge
 Zierau, Th., Kommunebogholder

pr. Slagelse

Andersen, Jens, Gdr., Vedbysønder
 „ N. P., Gdr., Heininge
 Christensen, Johs. T., Gdr., Vollerup
 „ Peter, Gdr., „Blaakilde-
 gaard“, Slots-Bjærgby
 Christensen, Alfr., Gdr., Bødstrup
 Christiansen, Hjalmar, „Lindholm“, Ø.
 Stillinge
 Christiansen, Otto, Forpagter, „Grønhøj“
 Bildsø
 Dahl, L., Godsejer, „Cathrineholm“
 Damsgaard, Jens, Sognefoged, L. Valby
 Ellehaug Hansen, Lærer, Landsgrav
 Fabricius, Frøken, „Skovsgaard“
 Hansen, Mejeribestyrer, Slots-Bjærgby
 „ P., Mejeribestyrer, K. Stillinge
 Jensen, Arnth, Folketingsmand, Gerlev
 „ Otto, Lærer, Amdsraadsmedlem,
 Bildsø
 Johansen, Lærer, Kirkerup
 Jørgensen, Martin, Gdr., Gerlev
 „ Vald., Snedker, Landsgrav
 Larsen, L. P., Tømrer, Næsbykov
 Neergaard, C., Godsejer, „Gyldenholm“
 Olsen, Margrethe, Frøken, Landsgrav
 „ Alfr., Gdr., L. Valby
 Petersen, Anders, Gdr., Gerlev
 „ Jens Peter, Gdr., Keldstrup
 Rasmussen, Hans, Gdr., Lundforlund
 Vedde, Sognepræst, Sønderup

Sneslev

Olsen, Lærer, Sneslev

Sorø

Alsinger, Knud, Sognepræst
 Andersen, Sognepræst, Alsted
 Balslev, Adjunkt
 Blegvad, Julius, Amtsfuldmægtig
 Christensen, Folmer, Amdsraadssekretær

Christensen, Th.
 „ Søren, Købmand
 la Cour, Akademikasserer
 Dalmark, Læge
 Danckert, Inspektør
 Elnegaard, K., Redaktør
 de Fontenay, Amtsfuldmægtig
 Frimodt, Lektor
 Hansen, H. J., Amtsskolekonsulent
 Helms, Lektor, Dr. phil.
 Henriksen, Lærerinde, Frøken
 Jacobsen, Svend, Sognepræst, Slaglille
 Jensen, O. Chr., Læge
 Jørgensen, Lærer, Hylstrup
 Langkjær, H. C., Sagfører
 Larsen, N. P., Graver
 Lauridsen, Magdalene, Frue
 Lautrup Larsen, Arkitekt
 Lorenzen, Fritz, Skovrider
 Martin, Sproglærerinde, Frøken
 Müller, Lektor, Kaptajn
 Nielsen, William, Rentier
 Olsen, Købmand, Frederiksberg
 Petersen, fhv. Lærer
 Quistgaard Bay, Rentier, Frederiksberg
 Richardt, Chr., Skrædermester
 Rosen, Lektor
 Sorø Akademis Kontor
 „ „ Bibliotek
 „ Bibliotek
 „ Spare- og Laanekasse
 Svegård's Boghandel
 Teglbjærg, H., Kontorassistent
 Thomsen, Lærer
 Topsøe, V., Amtmand
 Ussing, Henrik, Lektor, Dr. phil.
 West, Rektor
 Wille, Grete, cand. mag.
 Ørum, Vejinspektør

pr. Sorø

Andersen, Vilh., Lærer, Pedersborg
 „ Kr., Gdr., Stenstrup
 Christiansen, J., Lærer, Fuldby
 Geleff, Skovfoged, Vesterskov
 Jensen, Skovfoged, Alsted
 Johansen, A. J. H., Lærer, Krøjerup
 Jørgensen, K., Gdr., Suserup
 Larsen, N. Vald., Gdr., Amtsraadsmed-
 lem, Slaglille
 Larsen, Johs., Tømrermester, Lyng-
 Eskildstrup
 Olsen, O., Gdr., „Skovbo“, Lyng-Es-
 kildstrup
 Pedersen, Carl, Gdr., Lyng-Eskildstrup
 „ H. P., Rentier, „
 Sørensen, R. Chr., Skovfoged, Ørnstrup

Sønder-Bjærg

Christensen, Chr., Gdr., Oreby
 Nielsen, N. Chr., Gdr., Oreby

Tureby

Christensen, Hans, Gdr., „Birkelund“,
 Ulstrup
 Vejbæk, Lærer, Tollerød

Tjæreby

Larsen, L. P., Uddeler, Tjæreby
 „ Ludvig, Gdr., Lundby
 Petersen, Chr., Husmand, Egeslevlille

Ørslev

Jørgensen, Lærer, Ørslev

Udenfor Amtet

Andersen, Vilh., Professor, Fredensborg
 Anker, Hj., Dommer, Kbhvn.
 Arnskov, P., Frøken, Storehedinge

Biblioteket for Svendborg By og Omegn
 „ for Vejle By og Amt
 Buchreitz, G, Rektor, Aabenraa
 Centralbiblioteket, Esbjerg
 „ Silkeborg
 Christensen, Marie, Husjomfru, Gierslev
 „ Sigurd, Fuldmægtig i Uden-
 rigsministeriet, Kbhvn.
 Dansk Folkemindesamling, Kbhvn.
 Den sjællandske Bondestands Sparekasse,
 Kbhvn.
 Det statistiske Departement, Kbhvn.
 Fraas, Fru Overretssagfører, Gørlev
 Gade, Hans, stud. arch., Kbhvn.
 Gøtsche, Lektor, Nærum
 Hansen, Hedvig, Frue, Kbhvn.
 Henriksen, K. K., Telefonistinde, Frøken,
 Kbhvn.
 Halskov, Lærer, Himlingøje, Vallø
 Jacobsen, J. Søndergaard, Lærer, N.
 Nissum
 Jørgensen, Poul Johs., Professor, Kbh.
 Knudsen, Gunnar, cand. mag., Charl.
 Kommunens Folkebiblioteker, Kbhvn.
 Lakjer, C., Lektor, Rungsted Kyst
 Landsarkivet for Sjælland, Kbhvn.
 „ for Fyn, Odense
 Lystrup, H., Grosserer, Kbhvn.
 Lærerrhøjskolens Bogsamling, Kbhvn.
 Møns Folkebibliotek, Stege
 Nationalmuseets 2. Afd., Kbhvn.
 Nielsen, N. C., Fru Lærer, Høng
 Olsen, Helga, Frue, Ballerup
 Pedersen, Ole, Seminarieelev, Tønder
 Petersen, Carl S., Overbibliotekar, Dr.
 phil., Kbhvn.
 Raaschou Nielsen, Rektor, Kbhvn.
 Rasmussen, Kr., Bogbinder, Kbhvn.
 Reimann Hansen, A., Grosserer, Holte

Reitzel, C. A., Boghandler, Kbhvn.
 Rigsarkivet, Kbhvn.
 Rindal, Carl, Kbhvn.
 Roskilde Bibliotek, Roskilde
 Schærff, P., Lektor, Rungsted Kyst
 Statsbiblioteket, Aarhus
 Sørensen, P., Godsejer, „Sdr. Elkjær“,
 Sulsted
 Universitetskvæsturen, Kbhvn.

Subskribenter

Centralbiblioteket, Holstebro
 Dahl, Sognepræst, Horsens

Dansk Folkemuseum, Kbhvn.
 Ferdinandsen, Trafikassistent, Sakskøbing
 Frederiksberg Kommunebibliotek, Kbhvn.
 Ingemann, Godsejer, „Egebjerggaard“,
 Kappendrup
 Ladelund Landbrugs- og Mælkeriskoles
 Bibliotek, Brørup
 Lundbye, J. T., Professor, Kbhvn.
 Neergaard, C., Museumsinspektør, Kbh.
 Odense Centralbibliotek, Odense
 Pedersen, P., Landpostbud, Uggerløse
 Reimer, H. H., Kommunelærer, Kbhvn.

Samlet Medlemstal = 442.

Til Blade og forskellige Institutioner og Foreninger udsendes
 Aarbogen gratis i et Antal af ca. 50 Ekspl.

INDHOLD AF XXX BIND

	Side
Kongeveje i Sorø Amt. Af Lærer Fritz Jacobsen, Slagelse	3
Agerdyrknings- og Forstinstitutet paa Mørupgaard ved Sorø. Af Dommer John Knox, København	35
Mads i Haven. Af Gdr. Johs. T. Christensen, Vollerup.	44
Jens Corneliussen fra Førlev. Af Sognepræst A. Lambert-Jensen, Kvislemark	67
Boganmeldelser	78
Aarsmødet	81
Samfundets Bestyrelse og Repræsentanter	83
Medlemsliste	84
Indhold	93
